

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТУГАЛІЇ НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

за спеціальністю – 106 Географія
галузі знань – 10 Природничі науки
за освітньо-професійною програмою – Економічна географія
спеціалізація – Географічне країнознавство, міжнародні та політико-географічні
дослідження

Кваліфікаційна робота бакалавра
Студентки денного відділення
IV курсу
Заріцької Діани Андріївни

Науковий керівник:
доцент, кандидат географічних наук
Брайчевський Юліан Сергійович

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ	8
1.1. Структура та напрямки досліджень у політичній географії	8
1.2. Методи дослідження в політичній географії	12
РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТУГАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	18
2.1. Концептуальні засади зовнішньої політики Португалії	18
2.2. Співробітництво в цілях розвитку	23
2.3. Нові аспекти зовнішньої політики Португалії	27
РОЗДІЛ 3. ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ НАПРЯМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТУГАЛІЇ	33
3.1. Європейський Союз	33
3.2. Атлантизм у зовнішній політиці Португалії	38
3.3. Відносини з Україною	44
РОЗДІЛ 4. СПІВРОБІТНИЦТВО З ПОРТУГАЛОМОВНИМИ КРАЇНАМИ	48
4.1. Співтовариство португаломовних країн	48
4.2. Бразилія	51
4.3. Португаломовні країни Африки	54
ВИСНОВКИ	59
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

Розширена анотація

У сучасному глобалізованому світі, де держави тісно взаємопов'язані політично, економічно та культурно, вибір зовнішньополітичної стратегії є надзвичайно важливим для забезпечення національних інтересів, безпеки та процвітання кожної країни.

Португалія, як невелика за територією, але впливова країна з багатою історичною спадщиною, відіграє помітну роль на міжнародній арені, обираючи багатовекторний курс, орієнтований на зміцнення міжнародного співробітництва, просування демократичних цінностей і принципів сталого розвитку. Дана дипломна робота присвячена комплексному дослідженню стратегічних напрямів зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі, визначенню її концептуальних засад, пріоритетів, механізмів реалізації та особливостей взаємодії з ключовими міжнародними партнерами.

Об'єкт дослідження – зовнішня політика Португалії як невід'ємна складова її національної стратегії та міжнародної діяльності.

Предмет дослідження – стратегічні напрями, принципи, пріоритети та інструменти реалізації зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі.

Мета дослідження – комплексне дослідження стратегічних напрямів зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі, визначення її концептуальних засад, пріоритетів та інструментів реалізації.

Перший розділ присвячений теоретико-методологічним основам дослідження. Тут розглядається сучасна структура політичної географії як науки, її основні напрямки та методи дослідження, що будуть використані у роботі.

Другий розділ фокусується на концептуальних засадах зовнішньої політики Португалії. Аналізуються основні принципи та цілі португальської дипломатії, її пріоритет співробітництва в цілях розвитку, а також нові виклики та аспекти, що формують зовнішньополітичний курс Португалії.

Третій розділ присвячений європейському та атлантичному векторам зовнішньої політики Португалії. Розглядається роль країни в Європейському

Союзи, її прихильність до ідей євроатлантизму та атлантичної солідарності, а також відносини з Україною в контексті європейської інтеграції.

Четвертий розділ зосереджений на португаломовному векторі зовнішньої політики Португалії. Аналізується діяльність Співтовариства португаломовних країн, стратегічне партнерство з Бразилією та відносини з португаломовними країнами Африки.

Висновки: зовнішня політика Португалії на сучасному етапі є багатовекторною та спрямованою на зміцнення міжнародного співробітництва, просування демократичних цінностей і сталого розвитку. Країна залишається активним учасником європейської та євроатлантичної інтеграції, водночас розширюючи свою присутність в інших регіонах світу через тісні зв'язки з португаломовними державами.

Ключові слова: Португалія, зовнішня політика, політична географія, Європейський Союз, Співтовариство португаломовних країн, Бразилія, співробітництво в цілях розвитку, мультилатералізм, глобальне управління.

Extended Abstract

In today's globalized world, where states are closely interconnected politically, economically, and culturally, the choice of a foreign policy strategy is extremely important for ensuring each country's national interests, security, and prosperity.

Portugal, a small but influential country with a rich historical heritage, plays a prominent role on the international stage, pursuing a multi-vector course aimed at strengthening international cooperation, promoting democratic values, and upholding the principles of sustainable development. This thesis is devoted to a comprehensive study of Portugal's strategic foreign policy directions at the present stage, defining its conceptual foundations, priorities, implementation mechanisms, and peculiarities of interaction with key international partners.

The object of the research is Portugal's foreign policy as an integral part of its national strategy and international activities.

The subject of the research is the strategic directions, principles, priorities, and instruments for implementing Portugal's foreign policy at the present stage.

The aim of the research is a comprehensive study of Portugal's strategic foreign policy directions at the present stage, defining its conceptual foundations, priorities, and implementation instruments.

The first chapter is devoted to the theoretical and methodological foundations of the research. It examines the modern structure of political geography as a science, its main directions, and research methods that will be used in the work.

The second chapter focuses on the conceptual foundations of Portugal's foreign policy. It analyzes the main principles and goals of Portuguese diplomacy, its priority of cooperation for development, as well as new challenges and aspects shaping Portugal's foreign policy course.

The third chapter is dedicated to the European and Atlantic vectors of Portugal's foreign policy. It examines the country's role in the European Union, its commitment to the ideas of Euro-Atlanticism and Atlantic solidarity, as well as its relations with Ukraine in the context of European integration.

The fourth chapter focuses on the Portuguese-speaking vector of Portugal's foreign policy. It analyzes the activities of the Community of Portuguese-Speaking Countries, the strategic partnership with Brazil, and relations with Portuguese-speaking African countries.

Conclusions: Portugal's foreign policy at the present stage is multi-vector and aimed at strengthening international cooperation, promoting democratic values, and sustainable development. The country remains an active participant in European and Euro-Atlantic integration while expanding its presence in other regions of the world through close ties with Portuguese-speaking states.

Keywords: Portugal, foreign policy, political geography, European Union, Community of Portuguese-Speaking Countries, Brazil, development cooperation, multilateralism, global governance.

ВСТУП

Зовнішня політика держави відіграє ключову роль у забезпеченні її національних інтересів, безпеки та процвітання на міжнародній арені. У сучасному глобалізованому світі, де держави тісно взаємопов'язані політично, економічно та культурно, вибір зовнішньополітичної стратегії є вкрай важливим завданням для кожної країни. Португалія, як невелика за територією, але впливова країна з багатою історичною спадщиною, не є винятком у цьому контексті.

Актуальність дослідження стратегічних напрямів зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі обумовлена кількома факторами. По-перше, Португалія відіграє помітну роль у Європейському Союзі, НАТО та інших міжнародних організаціях, активно просуваючи ідеї миру, безпеки та сталого розвитку. По-друге, через свої історичні зв'язки з португаломовними країнами в різних регіонах світу, Португалія має унікальну можливість посилювати свій вплив та авторитет на глобальному рівні.

Аналіз зовнішньополітичної стратегії Португалії може слугувати корисним прикладом для інших невеликих держав, які прагнуть ефективно відстоювати свої інтереси в умовах сучасної системи міжнародних відносин.

Мета роботи – комплексне дослідження стратегічних напрямів зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі, визначення її концептуальних засад, пріоритетів та інструментів реалізації.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено виконання наступних **завдань**:

- проаналізувати сучасну структуру та напрямки дослідження політичної географії, а також методи, що використовуються в цій галузі науки;
- розглянути концептуальні засади зовнішньої політики Португалії, її цілі та принципи;
- дослідити роль Португалії у співробітництві в цілях розвитку та нові аспекти її зовнішньополітичної стратегії;

- визначити місце Європейського Союзу та євроатлантичного виміру в зовнішній політиці Португалії;
- проаналізувати особливості відносин Португалії з Співтовариством португаломовних країн, зокрема з Бразилією та португаломовними країнами Африки.

Об'єкт дослідження – зовнішня політика Португалії як невід'ємна складова її національної стратегії та міжнародної діяльності.

Предмет дослідження – стратегічні напрями, принципи, пріоритети та інструменти реалізації зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі.

Під час написання дипломної роботи було використано статистичні матеріали, наукові статті, літературні матеріали, а також публікації в мережі Інтернет.

Дипломна робота складається з трьох розділів, вступу, висновків, а також списку використаних джерел. Робота містить 6 рисунків, що демонструють аналізовані дані та зроблені висновки, викладена на 68 сторінках тексту.

Результати даного дослідження можуть бути корисними для подальшого вивчення особливостей зовнішньої політики невеликих держав, поглиблення наукових знань у галузі політичної географії та міжнародних відносин, а також для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення зовнішньополітичної стратегії України та посилення її співпраці з Португалією.

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

1.1. Структура та напрямки досліджень у політичній географії

Політична географія як наука, що вивчає територіальні аспекти політичних процесів та явищ, має тривалу історію розвитку та еволюції. Проте в сучасних умовах глобалізації, транснаціональних викликів, посилення ролі негеографічних факторів у світовій політиці, ця дисципліна помітно трансформувалась. Тому актуальним є огляд її сучасної структури та напрямків досліджень.

Розвиток політичної географії як науки відбувався в контексті загальної динаміки географічної думки. Як зазначає український географ С. Іщук, «зміна парадигм географічної науки відбувалася під впливом суспільно-політичних, економічних і культурних змін у світі та в окремих регіонах» [33]. Політична географія як підгалузь суспільної географії визначалася відповідними епістемологічними зрушеннями.

Протягом ХХ століття предметне поле політичної географії розширювалося від вивчення переважно територіальної організації держав до аналізу просторових вимірів різноманітних політичних процесів і конфліктів. Як підкреслює Дж. Ейджню, «сучасні дослідження в політичній географії набули системного, комплексного характеру» [1].

На початку ХХІ століття відбулася подальша трансформація політичної географії як наукової дисципліни. Визначальними чинниками цих змін стали глобалізація, інформаційна революція, екологічні виклики та нові суспільно-політичні реалії. Про це пишуть такі дослідники як К. Флінт [7] та інші.

Сучасна політична географія виходить за межі традиційного розуміння географічних підходів до аналізу політики, пропонуючи нові концепції та методології. Провідні вчені у цій галузі наголошують на посиленні

трансдисциплінарності досліджень, орієнтованих на комплексне осмислення політико-просторових феноменів в умовах глобалізованого світу.

Політична географія як наукова дисципліна має давню історію розвитку, проте її зміст, предметне поле і методологія постійно еволюціонують. Політична географія вивчає диференціацію простору на політико-географічні регіони, їх територіальну структуру, функціонування і взаємодію, а також зв'язки між політикою і територією».

Згідно з Ю. Козаком, основними напрямками досліджень сучасної політичної географії є [35]:

- територіальна організація держав та їхніх політичних систем;
- геополітика та політична регіоналістика;
- територіальні політичні процеси та конфлікти;
- електоральна географія;
- географія державних кордонів.

С. Романченко виділяє такі основні складові політичної географії [51]:

- політична картографія та геоінформатика;
- електорально-географічні дослідження;
- дослідження політичних систем територій та просторових політичних процесів;
- географічна конфліктологія;
- геополітика та геостратегія.

А. Степаненко вказує, що предметне поле політичної географії охоплює низку напрямків [56]:

- територіальна організація держав та їх політичних систем;
- просторові політичні процеси та взаємодія політичних сил;
- проблематика державних кордонів та прикордонних регіонів;
- територіальні політичні конфлікти;
- електоральна географія;
- політична регіоналістика та проблеми федералізму;
- геополітика та геостратегія.

Станом на сьогоднішній день, політична географія активно інтегрує новітні теоретико-методологічні підходи та міждисциплінарні дослідницькі стратегії. Так, на думку С. Запотоцької, «посилюється вплив сучасних концептуальних напрямів суспільної географії, зокрема критичної географії, гуманістичної географії, географії сприйняття, постмодерністських підходів тощо» [31].

Зокрема, у політико-географічних студіях все ширше застосовується критична парадигма. «Критична політична географія акцентує увагу на дослідженні владно-політичних відносин, ідеологічних дискурсів та питань ідентичності у територіальному вимірі», – вказує П. Массі [14]. Цей напрямок розглядає політико-географічні явища крізь призму соціальних конфліктів та боротьби за владу.

Набуває поширення також й постмодерністський дискурс у політичній географії, що концентрується на деконструкції домінуючих територіальних наративів, критиці геополітичних ідеологій та переосмисленні ролі географічного простору. Постмодерністські підходи ставлять під сумнів традиційні західні уявлення про територіальність, стабільність кордонів та ієрархію політичних сил.

Помітний вплив на сучасну політичну географію справляє феміністична теорія, яка акцентує на гендерному вимірі політико-просторових процесів. «Феміністична політична географія аналізує способи, якими гендерні ідентичності та владні відносини сконструйовані та репрезентовані у географічному просторі», – пише Д. Массі [15].

Окремі дослідники відзначають посилення впливу екологічного детермінізму у політичній географії в контексті глобальних екологічних викликів та ресурсних конфліктів. Як вказує А. Лопез, «політико-географічні дослідження все частіше враховують зв'язок між природними факторами (клімат, ресурси, екосистеми) та політичними процесами і територіальними стратегіями держав» [13].

Варто відзначити також тенденцію до зростання міждисциплінарних зв'язків політичної географії з іншими науками про суспільство і простір. Як зазначають Дж. Агню та Д. Лівінгстон, «відбувається конвергенція політичної географії з політологією, соціологією, антропологією, урбаністикою, студіями миру та безпеки, екологічними та культурними студіями» [2].

Суттєво розширюється також методологічний інструментарій політичної географії, зокрема дедалі більше застосовуються кількісні методи, геоінформаційні технології, просторове моделювання та картографування. «Сучасна політична географія все активніше використовує новітні інформаційні технології і засоби геопросторової візуалізації даних», – підкреслюють В. Яценко і Ю. Возник [66].

Значним залишається вплив геополітичних концепцій на предметне поле політичної географії. Однак, відбувається відхід від класичної геополітики та поширюються критичні інтерпретації геополітичних теорій. Геополітичні студії концептуально збагачуються критичною рефлексією та міждисциплінарними підходами.

На порядку денному політико-географічних досліджень постають актуальні проблеми сучасності – вплив глобалізації на політичні території, регіоналізація та транскордонні процеси, глобальна урбанізація тощо. Важливим напрямком сучасної політичної географії є аналіз мережевих політичних просторів та становлення гібридних територіальних утворень в умовах глобалізації».

Отже, сучасна політична географія демонструє динамічний розвиток концептуальних підходів та методологічного інструментарію, інтегруючи міждисциплінарні теорії та інноваційні дослідницькі стратегії. Посилюється увага до просторових аспектів глобальних викликів, територіальних наслідків глобалізації, ролі географічних чинників у політичних процесах. Загалом ця наукова галузь переживає період плуралізації дискурсів та відкриття нових горизонтів пізнання складної взаємодії політики і простору в умовах сучасних світових трансформацій.

1.2. Методи дослідження в політичній географії

Вивчення територіальних аспектів політичних процесів та явищ, яким займається політична географія, вимагає застосування специфічного дослідницького інструментарію. Адже ця міждисциплінарна галузь знань має інтегрувати підходи і методи з різних наукових сфер – географії, політології, соціології, статистики, інформатики та ін.

Еволюція методів дослідження в політичній географії значною мірою визначалася загальним розвитком наукової методології та концептуальними зрушеннями в географічній і політичній науках. Зміна наукових парадигм супроводжувалася оновленням методологічної бази пізнання просторово-часових політичних феноменів.

У ХХ столітті методи політико-географічних студій еволюціонували від переважно описово-оціночних кабінетних методик до широкого застосування польових досліджень, кількісного аналізу та моделювання. А в останні десятиліття постійно зростає роль новітніх геоінформаційних технологій візуалізації та аналізу геопросторових даних.

Нині в арсеналі політичної географії наявний потужний різнобічний методологічний інструментарій, який дозволяє глибоко і всебічно досліджувати територіальну організацію політичних систем, регіональні політичні процеси і конфлікти, електоральну географію, транскордонні явища, геополітичні стратегії тощо. Розвиток таких методів суттєво розширює дослідницькі можливості для наукового осмислення складних взаємозв'язків між політикою і географічним простором в сучасну епоху глобалізації.

Політична географія як міждисциплінарна галузь наукового знання використовує широкий спектр дослідницьких методів. Загалом методологічний інструментарій політико-географічних студій можна умовно поділити на кілька груп:

1. Загальнонаукові методи, що застосовуються в різних науках – аналіз, синтез, індукція, дедукція, системний підхід, моделювання тощо. Як зазначає С.

Романченко, «політична географія активно використовує загальнонаукові методи дослідження для вивчення територіальної організації політичних систем та просторово-часових аспектів політичних процесів» [50].

2. Методи, запозичені з інших наук:

- статистичні методи – вибіркові обстеження, кореляційний і регресійний аналіз, багатовимірне шкалювання та інші [30];
- соціологічні методи – анкетування, експертне опитування, контент-аналіз джерел та ЗМІ тощо;
- політологічні методи – аналіз геополітичних концепцій та моделей, вивчення політичних доктрин та ідеологій, порівняльний аналіз політичних систем та інститутів тощо [28].

3. Спеціальні методи політичної географії:

- картографічний метод та геоінформаційні технології просторової візуалізації і аналізу політико-географічних об'єктів і явищ;
- електорально-географічні методи – картографування результатів виборів, визначення географії електоральної підтримки політичних сил [48];
- методи регіонального аналізу політичних процесів;
- регіонально-вузлова модель дослідження територіальної організації політичних систем;
- методи геополітичного аналізу та конструювання геостратегій [41].

Варто відзначити зростаючу роль кількісних методів та спеціалізованих математико-картографічних підходів у сучасних політико-географічних дослідженнях. Застосування геостатистики, просторового моделювання та геоінформаційних систем дедалі більше визначає методологію сучасної політичної географії.

Зокрема, велику роль відіграють різноманітні методи просторового аналізу й візуалізації політичних явищ і процесів, картографічне моделювання, побудова геопросторових баз даних і цифрових карт. Геоінформаційне картографування широко використовується для вивчення та ілюстрації електоральних переваг, територіальних аспектів конфліктів, кордонів, регіональних відмінностей тощо.

Набувають поширення дистанційні технології (використання аерофотозйомки, супутникових даних, безпілотних літальних апаратів) для територіального моніторингу та аналізу соціально-політичних явищ у геопросторовому вимірі.

«Дистанційне зондування дозволяє вивчати розселення населення за етнічними, релігійними та іншими ознаками, спостерігати динаміку освоєння територій, оцінювати екологічну ситуацію, що має безпосереднє відношення до політико-географічних досліджень», – відзначає М. Д. Гродзинський [26].

Інтенсивно запроваджуються методи математичного моделювання просторових політичних процесів і структур, зокрема теорії ігор, мережевого аналізу, фрактальної геометрії тощо. Моделювання територіальних політичних взаємодій та геостратегій стає важливим напрямком методології політичної географії.

В сучасній політичній географії посилюється тенденція до інтеграції різних методологічних підходів у комплексні дослідницькі стратегії. Як зауважує Дж. Агню, «для вивчення складних політико-просторових феноменів часто потрібне поєднання якісних і кількісних методів, а також міждисциплінарна інтеграція концепцій і методик».

Прикладом такої інтеграції є так звана «критична геоінформатика» – підхід, що поєднує просторовий аналіз і картографування з критичною рефлексією владних відносин, ідеологій, дискурсів у географічному вимірі. Критична геоінформатика покликана деконструювати укорінені географічні уявлення та розширити можливості картографічної репрезентації політичного простору.

Активно розвивається етнографічний підхід у політичній географії, що передбачає застосування якісних методів польових етнографічних досліджень (інтерв'ю, включене спостереження, збір нарративів тощо). Це дозволяє глибше проникнути у повсякденні політико-географічні практики, ідентичності, територіальні конфлікти на локальному рівні [12].

У контексті посилення ролі культурних чинників, національних і етнічних ідентичностей у політичних процесах сучасності, важливими стають методи культурної та гуманістичної географії. Політична географія все більше інкорпорує елементи культурно-географічних підходів – аналіз політичних ландшафтів, міфів, наративів, символічного конструювання територій.

Набувають поширення антропологічні методи, орієнтовані на вивчення повсякденних політичних практик, ритуалів, традицій, ментальних карт та уявлень різних спільнот про простір і владу. Антропологічні техніки збору та інтерпретації якісних даних важливі для з'ясування неформальних аспектів політико-просторової організації суспільства [20].

Значна увага приділяється методам дослідження політичних конфліктів. Зокрема, конфліктологічні моделі запозичуються з теорії ігор, мережевої теорії, теорії катастроф. Математичне моделювання конфліктних ситуацій дозволяє аналізувати геостратегії сторін, оцінювати ризики ескалації протистояння та розробляти сценарії деескалації.

Деякі вчені відзначають потенціал методів когнітивної науки для політико-географічних досліджень ментальних карт, уявлень про простір, територіальних ідентичностей тощо. Техніки візуалізації мислення, нейрокартування, концептуального моделювання дозволяють розкрити когнітивні механізми політико-географічної поведінки [10].

Нові перспективи для політичної географії відкриває інтеграція методів наук про мережі, аналізу великих даних та цифрових платформ. Аналіз потоків геопросторових Big Data через цифрові мережі, веб-ресурси, месенджери дозволяє відслідковувати політичні тренди, електоральну динаміку, поширення ідей та дискурсів у геопросторовому вимірі.

Завдяки міждисциплінарній методологічній синергії, політична географія нині перетворюється на унікальне проблемне поле для розробки новаторських дослідницьких стратегій комплексного вивчення складної взаємодії політичних, географічних, економічних, соціокультурних та інших чинників у глобалізованому світі.

Огляд методів дослідження в політичній географії демонструє величезний потенціал цієї міждисциплінарної галузі для всебічного вивчення територіальних аспектів політичних процесів, геостратегій акторів, регіональних політичних проблем і конфліктів.

Методологічний інструментарій політичної географії постійно розширюється і оновлюється, інтегруючи новітні підходи і техніки з географії, політології, соціології, інформатики, математики, статистики тощо. Традиційні методи доповнюються інноваційними дослідницькими стратегіями критичного, постмодерністського, гуманістичного, антропологічного, екологічного спрямування.

Як вже відомо, вагому роль відіграють кількісні методи та геопросторові технології – математичне і геоінформаційне моделювання, аналіз великих даних, дистанційне зондування територій. Водночас активно застосовуються якісні методи – польові етнографічні дослідження, контент-аналіз дискурсів, вивчення ментальних карт і ландшафтів.

Посилюється міждисциплінарна інтеграція та конвергенція різних дослідницьких стратегій для комплексного осмислення територіально-політичних феноменів. Це дозволяє політичній географії адекватно реагувати на виклики глобалізації, екологічні загрози, вплив інформаційно-мережевих технологій, зростання культурного різноманіття тощо.

Отже, поєднання різнопланових методів створює потужний методологічний базис для вивчення стратегічних векторів зовнішньої політики країн з урахуванням територіально-просторової специфіки, взаємодії політичних, економічних, етнокультурних, екологічних чинників у геопросторовому вимірі. Це відкриває нові можливості для поглибленого аналізу зовнішньополітичного позиціонування Португалії в умовах сучасної геополітичної динаміки.

Висновки до розділу 1

Отже, політична географія є міждисциплінарною галуззю, що вивчає взаємозв'язок між політичними процесами та географічним простором. Її структура охоплює різноманітні напрямки досліджень, зокрема політико-територіальну організацію держав, геополітику, електоральну географію, регіональні конфлікти та міжнародні відносини.

Методологія політичної географії ґрунтується на комплексному підході, який поєднує як якісні, так і кількісні методи дослідження. Серед них варто виділити порівняльний аналіз, картографічне моделювання, експертні оцінки, статистичні методи, а також геоінформаційні системи та дистанційне зондування. Ефективне застосування цих методів дозволяє глибше зрозуміти складні політико-географічні процеси та явища у світі.

РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТУГАЛІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

2.1. Концептуальні засади зовнішньої політики Португалії

Зовнішня політика будь-якої держави формується на основі певних концептуальних засад – сукупності базових принципів, доктрин, стратегічних цілей та пріоритетів, які відображають її національні інтереси, ціннісні орієнтири та геополітичне позиціонування у світі. Ці засади формалізуються у відповідних політико-правових документах, які надають зовнішньополітичному курсу держави цілісності, системності та передбачуваності.

Для невеликих держав, зовнішньополітична стратегія яких значною мірою детермінована об'єктивними геополітичними та історичними чинниками, концептуальне підґрунтя зовнішньої політики відіграє особливо важливу роль. Воно визначає їхню міжнародну ідентичність, пріоритетні напрямки та механізми реалізації національних інтересів на світовій арені.

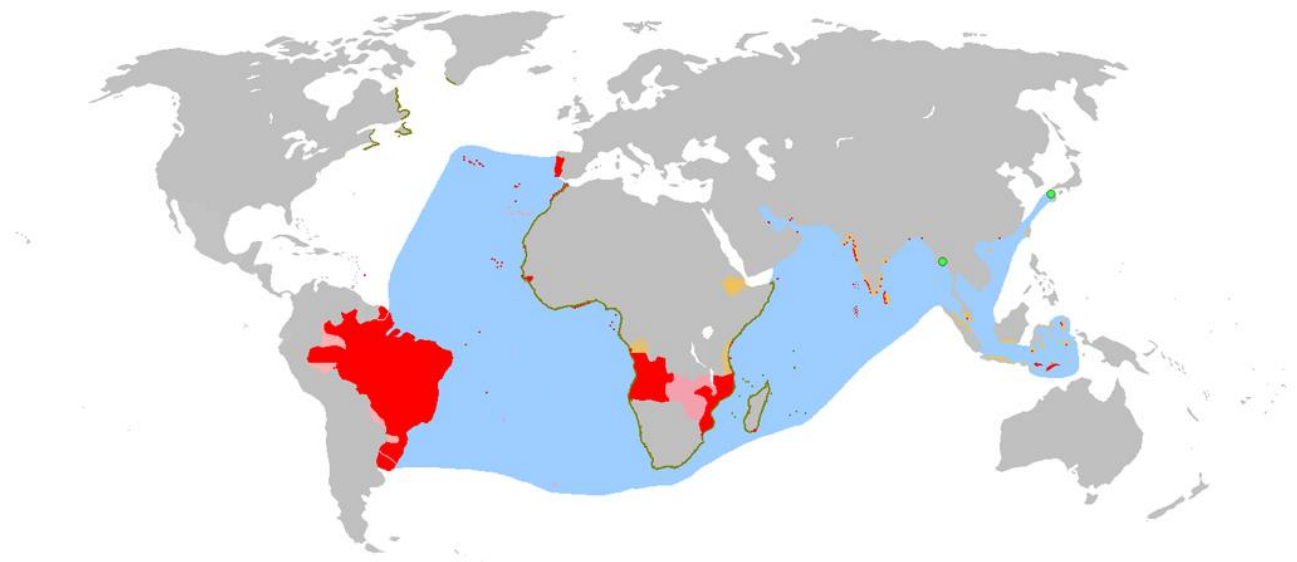

Рис. 2.1. Португальська колоніальна імперія (1415-1975)

Португальська Республіка, будучи невеликою за територією та чисельністю населення, проте з потужним історичним спадком колоніальної

морської імперії, посідає специфічне місце у системі сучасних міжнародних відносин (рис. 2.1). Важливим елементом цього місця є усталені концептуальні засади її зовнішньої політики.

Розгляд концептуальних підвалин зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі, відображених у ключових державних документах, дозволить глибше зрозуміти логіку цієї політики, її стратегічні цілі, пріоритети та механізми реалізації португальських національних інтересів у динамічному глобалізованому світі.

Зовнішня політика Португальської Республіки на початку XXI століття ґрунтується на низці концептуальних документів, які визначають її стратегічні цілі, принципи та пріоритетні напрямки. Ключовими з них є:

- Конституція Португальської Республіки, зокрема розділи щодо зовнішньої політики та відносин з португаломовними країнами;
- концепція стратегічної оборони національної території (Conceito Estratégico de Defesa Nacional);
- резолюції Ради Міністрів щодо пріоритетів зовнішньої політики;
- щорічні звіти МЗС Португалії.

У Конституції Португалії 1976 року (зі змінами 2005 року) наголошується на прихильності країни принципам міжнародного права, а також цілям та ідеалам Організації Об'єднаних Націй [36]. Серед основних засад зовнішньої політики визначено: захист прав людини, права народів на самовизначення та незалежність, мирне вирішення конфліктів, роззброєння, співробітництво з усіма народами з метою розвитку (стаття 7).

Важливим є положення про «особливі відносини дружби і співробітництва з португаломовними країнами» (стаття 7), що відображає одну з головних зовнішньополітичних доктрин Португалії – доктрину «лузофонії», спрямовану на зміцнення зв'язків та інтеграції з колишніми колоніями.

У концепції стратегічної оборони національної території (2013 рік) серед зовнішньополітичних пріоритетів Португалії визначено [4]:

- зміцнення присутності в ЄС та поглиблення європейської інтеграції;

- підтримка трансатлантичних відносин у рамках НАТО;
- розвиток особливого партнерства з державами Співдружності португаломовних країн;
- активізація двосторонніх відносин з ключовими гравцями та регіональними організаціями.

Документ наголошує на необхідності протидії новим загрозам шляхом багатосторонньої співпраці. Підкреслюється, що Португалія має використовувати дипломатичні інструменти для просування своїх інтересів і цінностей.

У Резолюції Ради Міністрів (2017 рік) визначалися такі ключові пріоритети португальської зовнішньої політики [19]:

- посилення Європейського Союзу як провідного геополітичного актора;
- поглиблення стратегічного партнерства з США, НАТО та міжнародними організаціями безпеки;
- консолідація впливу Португалії у Співдружності португаломовних країн (ССРП);
- зміцнення двосторонніх відносин з країнами інших регіонів, передусім Середземномор'я, Латинської Америки та Азії;
- сприяння сталому розвитку та підтримка Цілей сталого розвитку ООН.

У щорічних звітах Міністерства закордонних справ Португалії деталізуються конкретні кроки з реалізації визначених пріоритетів. Наприклад, у звіті за 2021 рік наголошується на важливості посилення європейської інтеграції, зміцнення відносин з США та НАТО в умовах російської агресії проти України. Як пріоритети відзначено поглиблення співпраці в рамках Співдружності португаломовних країн, розвиток двосторонніх зв'язків з ключовими акторами – Індією, Японією, країнами Перської затоки [8].

Загалом концепція зовнішньої політики Португалії спирається на кілька основних доктринальних постулатів:

- прозахідна євроатлантична орієнтація та членство у ЄС і НАТО як головні опори міжнародних позицій та безпеки країни;

- доктрина «лузофонії» (lusofonia) – розвиток особливих відносин та співробітництва з португаломовними країнами світу, передусім з країнами Африки та Латинської Америки;
- підтримка ролі ООН та інших міжнародних організацій як гарантів міжнародного права, безпеки і сталого розвитку;
- прихильність принципам багатосторонності та лібералізації світової торгівлі.

Оскільки Португалія належить до невеликих європейських держав, її зовнішня політика здебільшого фокусується на кількох ключових питаннях – європейській інтеграції, співпраці в атлантичному регіоні, розвитку відносин з країнами-партнерами в басейні Атлантики та Індійського океану, що пов'язано з її історичним минулим колоніальної імперії та географічним розташуванням.

Водночас провідною концептуальною засадою зовнішньої політики Португалії є її стратегічне партнерство з США та членство в НАТО і Європейському Союзі. Як держава-член ЄС та НАТО, Португалія консолідує свої позиції на світовій арені через солідарність з цими інституціями та просування їхніх спільних цінностей і підходів [6].

Євроатлантична ідентичність Португалії історично формувалася не лише в контексті її євроінтеграції, а й на основі глибокого трансатлантичного партнерства країни зі Сполученими Штатами [10].

Стратегічне партнерство з США розглядається Лісабоном не лише в контексті безпеки, а й як потужний стимул технологічного і економічного розвитку, диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків із зміцненням позицій на ринках Північної Америки.

У сфері багатосторонньої дипломатії та міжнародних відносин Португалія послідовно відстоює принципи верховенства міжнародного права, мирного врегулювання конфліктів та захисту прав людини в рамках ООН та інших міжнародних організацій. Це відображає її прагнення підтримувати імідж «нормативної сили» та відповідального міжнародного актора.

Водночас сучасна португальська зовнішньополітична доктрина наголошує на необхідності враховувати зростаючу роль нових центрів економічної і політичної сили в сучасному мультиполярному світі. З огляду на це, Лісабон намагається проводити більш гнучку та багатовекторну зовнішню політику, зміцнюючи політичні, економічні та культурні зв'язки з низкою ключових партнерів у різних регіонах світу.

Серед пріоритетних напрямків такої багатовекторної дипломатії Португалії є країни Азії, Латинської Америки, Перської затоки, держави Магрибу та Середземноморського басейну. На думку експертів, Лісабон прагне використати свій особливий геостратегічний статус держави на перехресті Атлантики та Середземномор'я для розширення свого впливу.

Підкріпленням такого курсу є активізація економічної дипломатії, сприяння торговельним зв'язкам та залучення португальських інвесторів до динамічних регіональних ринків, що відповідає прагматичним економічним інтересам Португалії. Разом із тим, культурний чинник, зокрема португаломовні зв'язки, також використовується як ресурс «м'якої сили» португальської дипломатії.

Огляд концептуальних засад зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі демонструє, що вона спирається на низку ключових доктринальних постулатів та принципів, які надають їй системності, цілісності та стратегічного бачення.

Отже, концептуальні засади португальської зовнішньої політики відображають її прагнення розвиватися як повноцінного міжнародного актора, інтегрованого у західну спільноту в безпековому, економічному та ціннісному вимірах. Водночас вони враховують її унікальні історико-культурні, цивілізаційні та географічні чинники, які обумовлюють особливе місце Португалії у глобалізованому світі.

Відтак, концептуальні засади зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі поєднують інституційно-ціннісні принципи євроатлантичного вибору із акцентом на посиленні самостійної ролі країни як своєрідного містка

між цивілізаційними регіонами, насамперед в Атлантичному та Індійському океанах. Така доктринальна платформа покликана забезпечити ефективну реалізацію національних інтересів та формування Португалією власного специфічного геостратегічного і економічного позиціонування у світі, що динамічно трансформується.

2.2. Співробітництво в цілях розвитку

На зламі тисячоліть Португалія переосмислила свою роль та відповідальність на міжнародній арені як колишньої колоніальної держави. Усвідомлюючи історичні зв'язки з країнами, що розвиваються, особливо португаломовними націями, Лісабон зробив співробітництво задля розвитку одним із ключових напрямків своєї зовнішньої політики. У нових геополітичних реаліях XXI століття Португалія прагнула позиціонувати себе як конструктивного партнера, який сприяє ліквідації бідності, сталому розвитку та миру в найбідніших регіонах світу.

Зобов'язавшись дотримуватися принципів ефективної допомоги та порядку денного ООН до 2030 року, португальський уряд розширив свої зусилля у сфері міжнародного розвитку. Ця діяльність охопила широке коло ініціатив - від надання двосторонньої фінансової та технічної допомоги до участі у багатосторонніх програмах під егідою ЄС та ООН. При цьому пріоритет надавався португаломовним партнерам, проте Лісабон також залучався до проєктів розвитку в інших куточках світу.

На початку XXI століття Португалія зміцнила свою відданість співпраці з країнами, що розвиваються, спрямовуючи зусилля на боротьбу з бідністю, сприяння сталому розвитку та зміцнення міжнародного миру і безпеки. Уряд Португалії визнав, що ефективне співробітництво в цілях розвитку є невід'ємною частиною зовнішньої політики держави та її міжнародних зобов'язань.

Португалія дотримується принципів ефективності допомоги, викладених у Паризькій декларації з підвищення ефективності зовнішньої допомоги (2005 рік) та Акрській програмі дій (2008 рік). Ці принципи включають гармонізацію, узгодженість політики, концентрацію зусиль, управління, орієнтоване на результати, та взаємну підзвітність донорів і партнерів. Португалія також підтримує Порядок денний сталого розвитку до 2030 року, прийнятий Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році.

Згідно з даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), у 2021 році Португалія виділила 342 мільйони євро на офіційну допомогу в цілях розвитку (ОПР), що становило 0,18% її валового національного доходу. Хоча це нижче за середній показник країн ОЕСР (0,33%), Португалія продовжує збільшувати свої зусилля у цій галузі.

Португалія зосереджує свою допомогу на португаломовних країнах, переважно в Африці та Латинській Америці. Серед основних пріоритетних сфер – освіта, охорона здоров'я, сільське господарство, управління, безпека та навколишнє середовище. Уряд також надає підтримку зусиллям з підтримки миру, запобігання конфліктам та розбудови держави в регіонах, постраждалих від конфліктів.

Одним із ключових партнерів Португалії з розвитку є Співдружність португаломовних країн (СПЛК), організація, що об'єднує португаломовні держави на чотирьох континентах [4]. СПЛК сприяє економічному, соціальному та культурному співробітництву між своїми членами та підтримує розвиток спільних проєктів і ініціатив.

Крім двосторонньої допомоги, Португалія активно бере участь у багатосторонніх зусиллях з розвитку через Європейський Союз, Організацію Об'єднаних Націй та інші міжнародні організації. Вона внесла значний внесок у Європейський фонд розвитку, Програму розвитку ООН (ПРООН), Всесвітню продовольчу програму (ВПП) та інші установи ООН, що працюють у сфері розвитку.

Варто відзначити ініціативу Португалії щодо створення Глобального фонду солідарності з метою мобілізації додаткових ресурсів для фінансування проєктів розвитку. Цей фонд отримує кошти від держав-членів та приватних донорів і спрямовує їх на конкретні проєкти, що стосуються боротьби з бідністю, освіти, охорони здоров'я та сталого розвитку.

Португалія також приділяє увагу співробітництву з неурядовими організаціями та приватним сектором у питаннях розвитку. Уряд надає фінансову підтримку португальським НУО, які реалізують проєкти в країнах, що розвиваються, і заохочує приватні компанії до інвестування та створення робочих місць у цих країнах.

Крім фінансової допомоги, Португалія сприяє технічному співробітництву та обміну досвідом з партнерськими країнами. Це включає направлення експертів, волонтерів та консультантів для надання технічної допомоги, проведення тренінгів і передачі ноу-хау у різних галузях.

Одним із яскравих прикладів успішного співробітництва Португалії в цілях розвитку є її участь у програмі «Єдина світова освіта» в Східному Тиморі [11]. Після здобуття незалежності в 2002 році Східний Тимор зіткнувся з величезними проблемами в галузі освіти, включно з браком кваліфікованих вчителів і навчальних матеріалів. Португалія відіграла ключову роль у створенні національної системи освіти Східного Тимору, спрямувавши значні ресурси на підготовку вчителів, розробку навчальних програм і забезпечення матеріалами.

Іншим прикладом є підтримка Португалією зусиль з розбудови миру та відновлення в Гвінеї-Бісау [3]. Після тривалого періоду нестабільності та конфліктів Португалія надала фінансову та технічну допомогу для зміцнення державних інституцій, реформування сектору безпеки та сприяння національному діалогу в цій португаломовній країні Західної Африки.

Значить, співробітництво в цілях розвитку залишається важливим пріоритетом зовнішньої політики Португалії на початку XXI століття. Через двосторонні та багатосторонні канали Португалія прагне зробити свій внесок у

подолання бідності, сталий розвиток, зміцнення миру та безпеки в країнах-партнерах, особливо в португаломовних регіонах.

Узагальнюючи, на початку XXI століття співробітництво в цілях розвитку стало одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики Португалії. Усвідомлюючи свою історичну відповідальність та прагнучи зміцнити імідж конструктивного міжнародного партнера, Лісабон збільшив обсяги допомоги найбіднішим країнам та розширив участь у глобальних ініціативах сталого розвитку.

Хоча фінансові внески Португалії в ОПР поки залишаються відносно скромними, держава демонструє відданість головним принципам ефективної допомоги та Порядку денню ООН до 2030 року. Пріоритетними бенефіціарами португальської допомоги є португаломовні країни Африки та Латинської Америки, з якими Лісабон має тісні історичні зв'язки. Однак Португалія також бере участь у розвитку інших регіонів через багатосторонні установи.

Окрім фінансових ресурсів, важливими інструментами співпраці є технічна допомога, обмін експертами, зміцнення спроможності інституцій партнерів. Португалія заохочує залучення НУО та приватного сектору до спільних зусиль з розвитку. На інституційному рівні вагому роль відіграє Співдружність португаломовних країн як платформа для економічного та соціального співробітництва.

Успішними прикладами партнерських проєктів Португалії є створення системи освіти в Східному Тиморі та відбудова державних інституцій в Гвінеї-Бісау після періоду конфліктів. Загалом діяльність Лісабона у сфері розвитку спрямована на ліквідацію бідності, досягнення сталого розвитку, миру та безпеки в найуразливіших регіонах світу.

Попри певні фінансові та інституційні обмеження, Португалія продовжує нарощувати зусилля у міжнародному співробітництві, прагнучи зробити гідний внесок у глобальний порядок денний розвитку. Цей напрямок залишатиметься одним з ключових пріоритетів зовнішньої політики Лісабона в найближчому майбутньому.

2.3. Нові аспекти зовнішньої політики Португалії

Португалія, як активний учасник світової спільноти, провадить зважену та виважену зовнішню політику, спрямовану на захист своїх національних інтересів, зміцнення міжнародного миру та безпеки, а також сприяння сталому розвитку на глобальному та регіональному рівнях. На початку XXI століття, перед обличчям нових викликів та змін у міжнародному середовищі, зовнішня політика Португалії зазнала певної трансформації, інкорпоруючи нові пріоритети та напрямки діяльності.

Традиційні аспекти зовнішньої політики Португалії, такі як активна участь у діяльності Європейського Союзу, НАТО, Співдружності португаломовних країн (CPLP) та Організації Об'єднаних Націй, а також співробітництво в цілях розвитку з країнами Африки та Латинської Америки, залишаються важливими складовими її зовнішньополітичного курсу. Проте, нові виклики, пов'язані з кліматичними змінами, цифровою трансформацією, міграційними процесами, пандемією COVID-19 та питаннями безпеки, зумовили появу нових акцентів та пріоритетів у зовнішній політиці Португалії.

У наступних розділах ми детально розглянемо ці нові аспекти зовнішньої політики Португалії на початку XXI століття, а саме: активну участь у міжнародних зусиллях з протидії кліматичним змінам, розвиток цифрової дипломатії та забезпечення кібербезпеки, вирішення міграційних питань, реагування на пандемію COVID-19, посилення ролі у сфері безпеки та оборони, а також акцентування на захисті прав людини, демократії та верховенства права у своїй зовнішній політиці.

З початком XXI століття зовнішня політика Португалії зазнала певних змін, відображаючи нові глобальні виклики та пріоритети. Одним із нових акцентів стала активна участь у міжнародних зусиллях з протидії кліматичним змінам та захисту навколишнього середовища [5].

Португалія визнає кліматичні зміни як одну з найбільших загроз для людства і активно підтримує заходи з скорочення викидів парникових газів,

адаптації до наслідків зміни клімату та переходу до сталих моделей виробництва та споживання. Вона бере участь у міжнародних переговорах з питань клімату в рамках ООН і Європейського Союзу та імплементує відповідні угоди та стратегії на національному рівні.

Ще одним новим напрямком є посилення присутності Португалії у сфері цифрової дипломатії та кібербезпеки. Країна прагне розвивати свої можливості та міжнародне співробітництво в галузі захисту кіберпростору, боротьби з кіберзлочинністю та забезпечення безпечного використання цифрових технологій.

Важливим аспектом сучасної зовнішньої політики Португалії є також активна участь у вирішенні міграційних питань [62]. Як член ЄС, Португалія бере участь у розробці та реалізації спільної міграційної політики, спрямованої на управління міграційними потоками, інтеграцію мігрантів та боротьбу з нелегальною міграцією.

Нові виклики принесла і пандемія COVID-19, яка вплинула на зовнішню політику багатьох країн, у тому числі і Португалії. Під час пандемії Португалія активно співпрацювала з міжнародними організаціями та партнерами для подолання кризи, забезпечення доступу до вакцин та медичної допомоги.

Ще одним актуальним напрямком є посилення ролі Португалії у питаннях безпеки та оборони. Країна активно бере участь у місіях ООН, НАТО та ЄС з підтримання миру та врегулювання конфліктів, а також у розвитку спроможностей колективної оборони.

Також, Португалія приділяє значну увагу питанням захисту прав людини, демократії та верховенства права у своїй зовнішній політиці [18]. Вона активно співпрацює з міжнародними організаціями та іншими країнами для просування цих цінностей та підтримки відповідних ініціатив.

В загальному, можна виділити такі нові аспекти зовнішньої політики Португалії на початку XXI століття: протидія кліматичним змінам, розвиток цифрової дипломатії та кібербезпеки, вирішення міграційних питань, реагування

на пандемію COVID-19, посилення ролі у сфері безпеки та оборони, а також акцент на захисті прав людини, демократії та верховенства права.

Одним із ключових пріоритетів Португалії в боротьбі зі зміною клімату є розвиток відновлюваних джерел енергії та зелених технологій [22]. Країна ставить амбітні цілі щодо збільшення частки відновлюваних джерел у своєму енергетичному балансі та скорочення викидів парникових газів. Вона активно заохочує інвестиції у вітрову, сонячну та гідроенергетику, а також у розробку інноваційних рішень для підвищення енергоефективності.

У сфері цифрової дипломатії Португалія зосереджується на розвитку електронних послуг для громадян та бізнесу, покращенні онлайн-присутності дипломатичних установ та ефективному використанні цифрових інструментів для просування своїх інтересів на міжнародній арені. Вона активно співпрацює з партнерами для обміну досвідом та підвищення кваліфікації дипломатів у сфері цифрових технологій [34].

Щодо міграційних питань, Португалія активно працює над удосконаленням національної системи інтеграції мігрантів, забезпеченням їхніх прав та доступу до соціальних послуг. Вона підтримує ініціативи з підвищення обізнаності суспільства про переваги міграції та боротьби з дискримінацією. Крім того, Португалія бере активну участь у розробці спільної європейської політики щодо біженців та шукачів притулку.

Під час пандемії COVID-19 Португалія не лише співпрацювала на міжнародному рівні, але й вжила низку заходів на національному рівні для захисту громадян та підтримки економіки. Зокрема, було запроваджено програми фінансової допомоги для бізнесу, працівників та вразливих верств населення, а також посилено заходи з охорони здоров'я та соціального захисту.

У сфері безпеки та оборони Португалія активно модернізує свої збройні сили та розвиває спроможності для участі у міжнародних миротворчих операціях. Вона зосереджується на підвищенні оперативної сумісності з НАТО та ЄС, а також на розбудові регіональної системи колективної оборони в рамках CPLP.

Захист прав людини є одним із ключових принципів зовнішньої політики Португалії. Країна активно виступає за дотримання міжнародних норм та стандартів у цій сфері, підтримує діяльність відповідних міжнародних організацій та механізмів. Вона також надає допомогу іншим країнам у зміцненні інституцій захисту прав людини та верховенства права [16].

Португалія підтримує зусилля з розвитку демократії та належного врядування в країнах-партнерах. Вона сприяє обміну досвідом та наданню технічної допомоги для зміцнення демократичних інститутів, проведення виборів та боротьби з корупцією. Особливу увагу приділяють країнам Африки та Латинської Америки.

Важливим напрямком зовнішньої політики Португалії є також підтримка міжнародної безпеки та боротьба з тероризмом. Країна бере активну участь у відповідних ініціативах ООН, НАТО та ЄС, а також у двосторонніх механізмах співпраці з іншими державами. Вона виступає за посилення координації зусиль на глобальному рівні для протидії тероризму та екстремізму.

У контексті нових викликів Португалія посилює свою присутність у Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Вона розвиває економічне та культурне співробітництво з країнами цього регіону, а також підтримує зусилля з підтримання миру та безпеки, зокрема в рамках АСЕАН.

На регіональному рівні Португалія відіграє активну роль у зміцненні Співдружності португаломовних країн (CPLP). Вона сприяє поглибленню економічної інтеграції, культурних обмінів та співробітництва в різних сферах між членами організації. Особливу увагу приділяють розвитку спільної політики безпеки та оборони.

У своїй зовнішній політиці Португалія дедалі більше уваги приділяє питанням гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. Вона підтримує відповідні ініціативи на міжнародному рівні, а також впроваджує заходи з забезпечення гендерної рівності та протидії дискримінації на національному рівні.

Португалія активно залучена до процесів регіональної інтеграції в Європі та бере участь у формуванні спільної зовнішньої політики ЄС. Вона виступає за посилення ролі Союзу як глобального гравця та ефективну реалізацію його зовнішньополітичних пріоритетів, зокрема щодо сусідніх регіонів.

На багатосторонньому рівні Португалія відіграє активну роль у діяльності Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ. Вона підтримує зусилля ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, сталого розвитку, захисту прав людини та гуманітарної допомоги. Португалія також виступає за реформування організації для підвищення її ефективності.

Загалом, нові аспекти зовнішньої політики Португалії на початку XXI століття відображають глобальні виклики та тенденції, а також прагнення країни відігравати більш помітну роль на міжнародній арені. Поєднуючи традиційні напрямки з новими пріоритетами, Португалія прагне зміцнити свій вплив та сприяти забезпеченню стабільності, сталого розвитку та захисту загальнолюдських цінностей у світі [9].

На початку XXI століття Португалія зіткнулася з новими глобальними викликами та тенденціями, що зумовило трансформацію її зовнішньополітичного курсу. Поряд із традиційними напрямками діяльності, такими як активна участь в ЄС, НАТО, Співдружності португаломовних країн та ООН, а також співпраця з країнами, що розвиваються, з'явилися нові пріоритети та аспекти.

Серед ключових нових аспектів – активна участь у боротьбі зі зміною клімату, розвиток відновлюваної енергетики та екологічних технологій. Також важливим став напрямок цифрової дипломатії, кібербезпеки та ефективного використання цифрових інструментів у зовнішній політиці.

Тим не менш, Португалія значну увагу приділяє врегулюванню міграційних питань, забезпеченню прав мігрантів та їх інтеграції. Окремим викликом стала пандемія COVID-19, на який Португалія відреагувала як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У сфері безпеки та оборони країна посилює свою роль, модернізує збройні сили та бере активну участь у миротворчих місіях. Захист прав людини, демократії, боротьба з тероризмом також залишаються пріоритетами.

Португалія розвиває співпрацю з новими регіонами світу, як от Азійсько-Тихоокеанський, поглиблює інтеграцію в рамках CPLP. Гендерна рівність, протидія дискримінації – також у фокусі уваги.

Отож, поєднуючи традиційні та нові аспекти зовнішньої політики, Португалія прагне ефективно реагувати на виклики сучасного світу, відігравати більш помітну роль на міжнародній арені та сприяти забезпеченню миру, безпеки та сталого розвитку в глобальному масштабі.

Висновки до розділу 2

Концептуальні засади зовнішньополітичного курсу Португалії ґрунтуються на принципах євроатлантичної інтеграції, активній участі у діяльності міжнародних організацій, сприянні розвитку та зміцненні двосторонніх відносин з ключовими партнерами. Особливу увагу приділено співробітництву в цілях розвитку, зокрема через надання допомоги країнам, що розвиваються, та португаломовним державам.

Серед нових аспектів зовнішньої політики Португалії слід відзначити посилення уваги до питань енергетичної безпеки, боротьби зі змінами клімату, розвитку відновлюваних джерел енергії та сталого використання морських ресурсів. Крім того, важливим напрямком є поглиблення економічної інтеграції та підтримка інвестиційного співробітництва з ключовими торговельними партнерами як в Європейському Союзі, так і за його межами.

РОЗДІЛ 3. ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ НАПРЯМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОРТУГАЛІЇ

3.1. Європейський союз

Європейський Союз (ЄС) відіграє надзвичайно важливу роль у зовнішній політиці Португалії. Як член Європейського Союзу з 1986 року, Португалія активно залучена до євроінтеграційних процесів та співпраці з іншими державами-членами у різних сферах. ЄС є одним із ключових партнерів Португалії у сфері економіки, безпеки, культури та багатьох інших галузях [50]. Членство в ЄС сприяло модернізації та демократизації Португалії, допомогло країні подолати економічну відсталість та зміцнити позиції на міжнародній арені.

Португалія є повноправним членом усіх основних інституцій Європейського Союзу, включаючи Європейську Раду, Раду Європейського Союзу, Європейську Комісію та Європейський Парламент. Представники Португалії беруть активну участь у роботі цих органів, відстоюючи національні інтереси та сприяючи прийняттю рішень на рівні всієї об'єднаної Європи [17]. Зокрема, Португалія має своїх представників у Європейському Парламенті, які обираються шляхом прямих виборів кожні 5 років. Члени Європейської Комісії від Португалії відповідають за певні напрямки діяльності ЄС. Також Португалія бере участь у засіданнях Європейської Ради та Ради ЄС, де вирішуються найважливіші питання інтеграції.

Участь Португалії в єдиному ринку ЄС принесла значні переваги для її економіки. Португалія отримала доступ до великого спільного ринку та можливість вільно торгувати товарами й послугами з іншими державами-членами. Це стимулювало зростання експорту, залучення іноземних інвестицій та створення нових робочих місць (рис.3.1) [24].

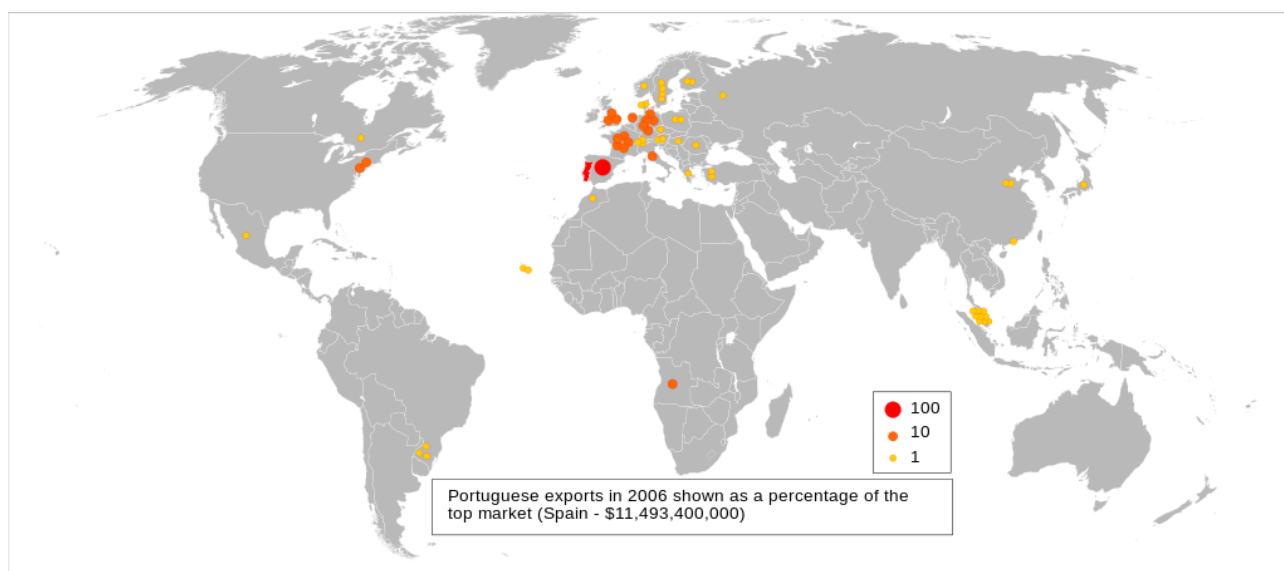

Рис. 3.1. Розподіл експорту Португалії у країни світу

Прямі іноземні інвестиції з країн ЄС у Португалію у 2020 році склали 73,4 млрд євро, що становило 85,7%. Крім того, Португалія скористалася перевагами єдиної валюти євро, що полегшило торгівлю та інвестування. Економіка Португалії стала більш конкурентоспроможною завдяки дотриманню стандартів ЄС та доступу до новітніх технологій. Водночас, приєднання до ЄС вимагало від Португалії проведення структурних реформ та лібералізації ринків.

Крім того, Португалія скористалася перевагами єдиної валюти євро, що полегшило торгівлю та інвестування. Економіка Португалії стала більш конкурентоспроможною завдяки дотриманню стандартів ЄС та доступу до новітніх технологій. Водночас, приєднання до ЄС вимагало від Португалії проведення структурних реформ та лібералізації ринків.

Приєднання Португалії до Європейського Союзу у 1986 році стало каталізатором глибоких структурних змін в економіці країни. Одним із секторів, який зазнав суттєвої трансформації під впливом євроінтеграційних процесів, стало сільське господарство. Залучення Португалії до Спільної сільськогосподарської політики ЄС відкрило нові можливості для розвитку аграрного сектору, проте водночас вимагало його модернізації та підвищення конкурентоспроможності.

Частка сільського господарства у ВВП Португалії у 1986 році (до вступу до ЄС) становила 11,6%.

Наступні статистичні дані демонструють, як змінювалася роль сільського господарства в економіці Португалії протягом десятиліть після вступу до об'єднаної Європи (див. рис. 3.2).

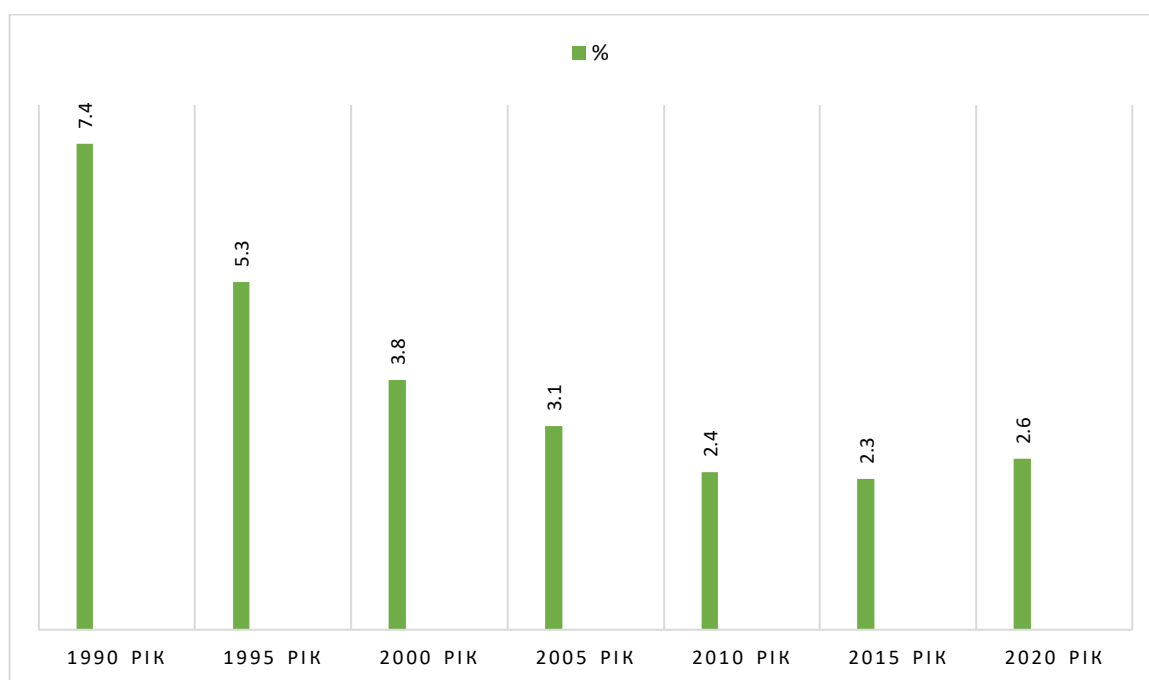

Рис. 3.2 – динаміка частки сільського господарства у ВВП Португалії після вступу до ЄС (складено автором за [10])

Отож, як бачимо, після приєднання Португалії до Європейського Союзу у 1986 році відбулося поступове зниження частки сільського господарства у структурі португальської економіки. Однак, навіть станом на 2020 рік цей сектор все ще залишається важливим для країни, забезпечуючи 2,6% ВВП.

Португалія значною мірою скористалася перевагами Спільної сільськогосподарської політики ЄС, яка забезпечила підтримку португальським фермерам та сприяла розвитку сільського господарства. Зокрема, португальські виробники отримали доступ до системи субсидій та прямих виплат від ЄС, що допомогло підвищити їх конкурентоспроможність [10]. Крім того, Португалія отримала вигоду від Структурних фондів та Фонду згуртування ЄС, завдяки

яким були профінансовані численні інфраструктурні проекти, що сприяло економічному розвитку відсталих регіонів країни [7].

Одним з ключових напрямків Спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу є надання прямої фінансової підтримки фермерським господарствам країн-членів. Це допомагає забезпечити стабільні доходи аграріїв, стимулює впровадження сталих методів ведення сільського господарства та сприяє розвитку сільських територій.

Португалія, як повноправний учасник САП ЄС, щорічно отримує значні обсяги прямих виплат для своїх фермерів з бюджету ЄС. У 2021 році сукупний обсяг такої фінансової допомоги для португальського аграрного сектору загалом склав 826 млн євро (див. рис. 3.3).

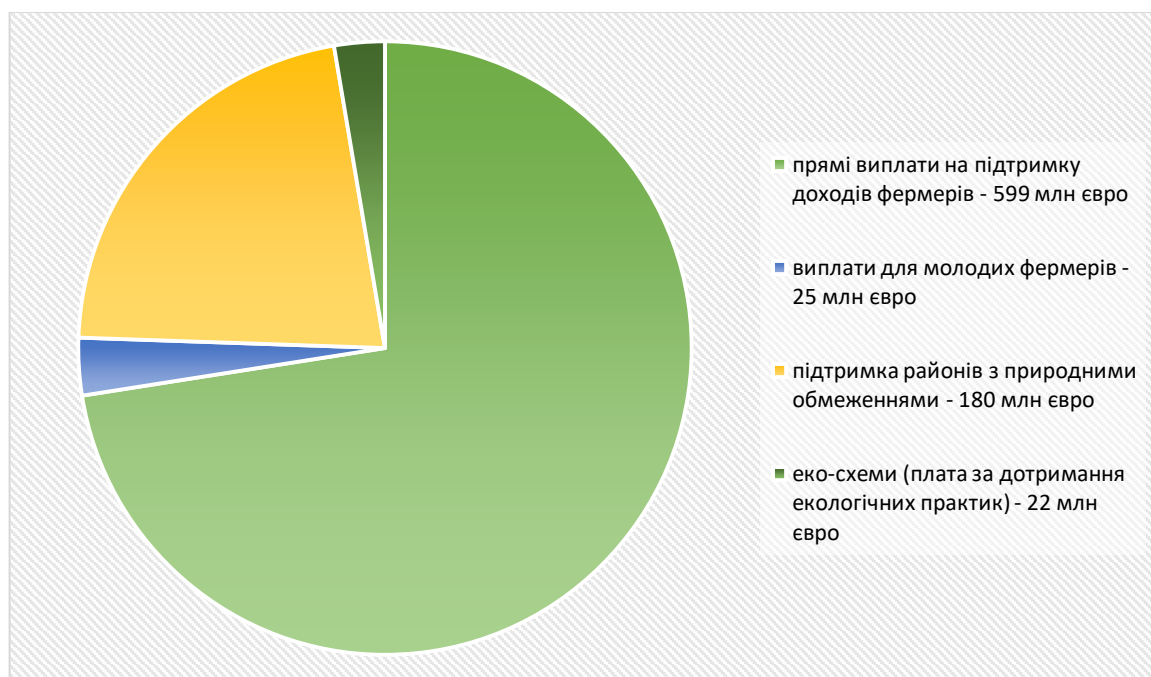

Рис. 3.3 – прямі виплати Європейського Союзу для португальських фермерів у 2021 році

Загалом прямі виплати від ЄС становили близько 10% від загальної вартості сільськогосподарської продукції в Португалії у 2021 році.

Португалія активно бере участь у Спільній зовнішній та безпековій політиці ЄС, включаючи місії з врегулювання криз та операції з підтримання миру. Португальські військові контингенти брали участь у таких місіях, як,

наприклад, в Боснії та Герцеговині, Косово та Афганістані [40]. Португалія також долучилася до форм військових формувань ЄС, як-от бойових тактичних груп та цивільних місій з кризового реагування. Крім того, Португалія бере участь в ініціативах ЄС із зміцнення безпеки та оборони, зокрема у Постійному структурованому співробітництві (PESCO). Загалом, участь у спільній безпековій політиці ЄС дозволяє Португалії більш ефективно протидіяти новітнім загрозам у співпраці з іншими країнами-членами.

Португалія підтримує спільну міграційну політику Європейського Союзу, яка передбачає узгоджені дії з питань контролю кордонів, надання притулку та інтеграції мігрантів. Португалія долучилася до Шенгенської зони, в межах якої забезпечується вільний рух осіб, а також бере участь у функціонуванні Європейської прикордонної та берегової охорони [11]. Водночас Португалія приймає активну участь в обговоренні та вдосконаленні міграційної політики на рівні ЄС, відстоюючи принципи солідарності та справедливого розподілу відповідальності між країнами-членами. Як прибережна держава, Португалія також співпрацює з ЄС у питаннях боротьби з нелегальною міграцією в Середземному морі.

Португалія активно співпрацює з Європейським Союзом у сфері охорони навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату. Країна імплементує екологічні директиви та регламенти ЄС, спрямовані на зменшення викидів парникових газів, збереження біорізноманіття, раціональне використання природних ресурсів тощо. Зокрема, Португалія взяла на себе зобов'язання досягти кліматичної нейтральності до 2050 року відповідно до Європейської зеленої угоди. Для цього португальський уряд розробляє стратегії з розвитку відновлюваних джерел енергії, енергоефективності, циркулярної економіки та сталої мобільності. Крім того, Португалія залучається до ініціатив ЄС із захисту біорізноманіття та морського середовища, оскільки має значні морські території.

Євроінтеграція відіграє визначальну роль у зовнішній політиці Португалії. Будучи повноправним членом Європейського Союзу з 1986 року, ця країна бере

активну участь в інституціях та ініціативах об'єднаної Європи у різноманітних сферах.

На інституційному рівні Португалія представлена в Європейській Раді, Раді ЄС, Європейській Комісії та Європарламенті, беручи безпосередню участь у процесі прийняття рішень ЄС. Економічна інтеграція забезпечила Португалії доступ до єдиного ринку, приплив іноземних інвестицій, зростання експорту та створення нових робочих місць. Країна також скористалася перевагами Спільної сільськогосподарської політики та структурних фондів ЄС.

У безпековій сфері Португалія активно залучена до Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, бере участь у місіях з врегулювання криз та підтримання миру. Країна також приєдналася до оборонних ініціатив, як-от PESCO. Щодо міграційної політики, то Португалія дотримується узгоджених на рівні ЄС підходів з контролю кордонів, надання притулку та інтеграції мігрантів.

Крім того, Португалія плідно співпрацює з ЄС у галузі охорони довкілля та боротьби зі змінами клімату, імплементуючи екологічні стандарти та директиви об'єднаної Європи. Загалом членство в ЄС стало для Португалії потужним чинником модернізації та демократизації, сприяючи зміцненню її позицій у світі.

Євроатлантичний вектор залишається одним з ключових пріоритетів зовнішньої політики Португальської Республіки. Співпраця в рамках ЄС допомагає країні ефективніше захищати свої національні інтереси та відігравати більш вагомую роль у міжнародних справах.

3.2. Атлантизм у зовнішній політиці Португалії

Атлантизм у зовнішній політиці Португалії є важливим напрямком, що має глибоке історичне коріння та сучасне стратегічне значення для цієї держави. Як країна з потужними морськими традиціями та міцними зв'язками з Атлантичним

регіоном, Португалія надає великого значення співпраці та інтеграції з атлантичними структурами і союзами.

Історично Португалія відіграла провідну роль у дослідженні та освоєнні Атлантичного океану, що було однією з передумов становлення її як морської держави. Головними напрямками зовнішньої політики Португалії стали атлантична орієнтація та європейська інтеграція [64].

Після Другої світової війни Португалія стала однією із засновниць НАТО у 1949 році, закріпивши таким чином свій євроатлантичний вектор розвитку. Для Португалії було дуже важливо стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу, оскільки це давало певні гарантії безпеки та сприяло зміцненню її міжнародного авторитету [39].

У сучасних умовах Португалія продовжує відігравати активну роль у діяльності НАТО, залучаючись до миротворчих місій та операцій Альянсу. Португалія вважає НАТО основним елементом колективної безпеки у Європі та Атлантичному регіоні.

Крім участі в НАТО, Португалія є членом низки інших атлантичних організацій та об'єднань. Зокрема, вона входить до Співтовариства країн португальської мови (SSKP), яке об'єднує португаломовні країни з різних континентів, багато з яких мають вихід до Атлантичного океану [54].

Ось вступ-підводка до статистичних даних про фінансовий внесок Португалії до бюджетів НАТО:

Будучи фундаторкою Північноатлантичного альянсу та його відданим членом протягом більш ніж 70 років, Португалія відіграє важливу роль у забезпеченні діяльності та виконанні завдань НАТО. Це проявляється не лише через залученість португальського військового та цивільного персоналу до місій та операцій Альянсу, а й шляхом суттєвого фінансового внеску. Як свідчать офіційні дані, Португалія щорічно вносить значні кошти до цивільного та військового бюджетів НАТО, демонструючи повну підтримку цілей та принципів Організації.

З року в рік Лісабон неухильно нарощує свій фінансовий вклад, допомагаючи покривати витрати на утримання штаб-квартир, командної структури та численних програм НАТО. Ці інституційні та функціональні складові потребують мільярдного фінансування, незамінною часткою якого є португальський внесок (див. рис. 3.4 та рис. 3.5).

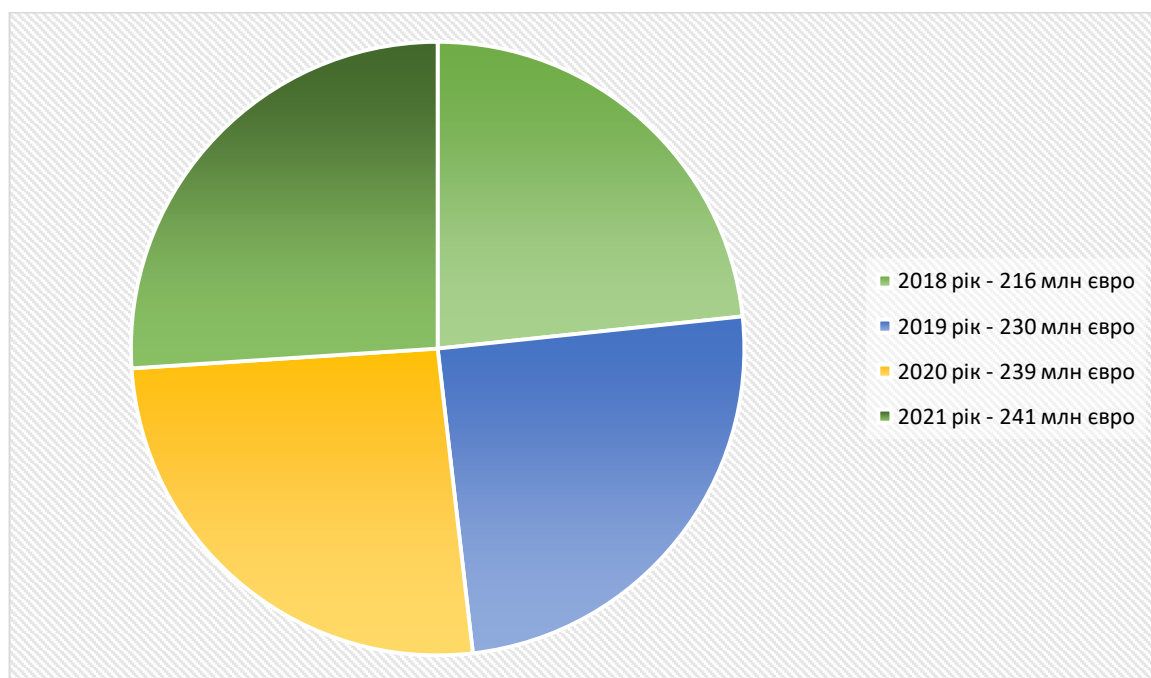

Рис. 3.4 – військовий бюджет Альянсу НАТО (станом на 2018-2021 роки)

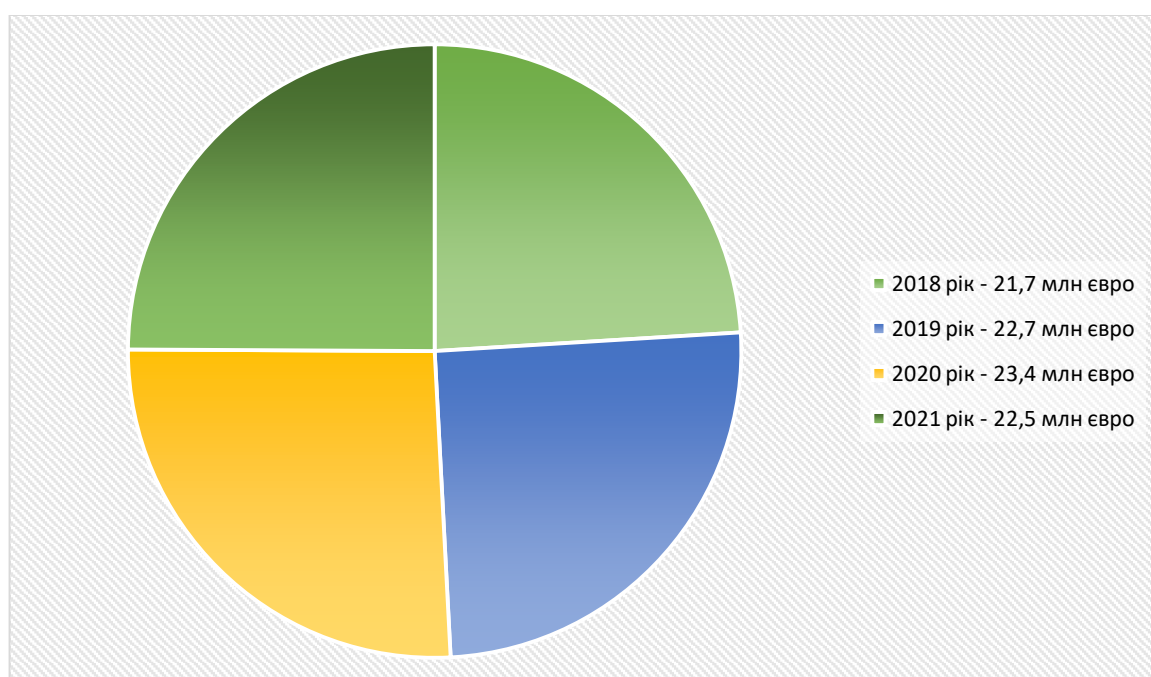

Рис. 3.5 – цивільний бюджет Альянсу НАТО (станом на 2018-2021 роки)

Таким чином, Португалія щорічно вносить близько 260-270 млн євро до загальних бюджетів НАТО. Її внесок до військового бюджету становить близько 0,9-0,95%, а до цивільного – 2,6-2,8%.

Згідно з останніми оприлюдненими даними, у 2021 році загальний внесок Португалії до бюджетів НАТО склав 263,5 млн євро.

Варто також зазначити, що Португалія постійно нарощує свій фінансовий внесок до НАТО у відповідності до цілей Альянсу збільшити оборонні витрати. Зокрема, у період з 2018 по 2021 рік її внесок до військового бюджету НАТО зріс на 11,6%.

Важливим виміром атлантизму Португалії є її тісна співпраця із США як ключовим союзником у Північноатлантичному альянсі. Відносини Португалії із США мають стратегічний характер і ґрунтуються на принципах союзництва та взаємодовіри.

Окрім безпекової складової, атлантична орієнтація Португалії проявляється також в економічній, культурній та науковій сферах. Країна активно розвиває морську економіку, залучена до досліджень Світового океану та охорони морського середовища [44].

Таким чином, атлантизм відіграє центральну роль у зовнішній політиці Португалії, визначаючи її стратегічні пріоритети та спрямування міжнародної діяльності. Членство в НАТО та інших атлантичних структурах, тісна співпраця із США та країнами Атлантичного басейну є невід'ємними складовими євроатлантичного курсу Португалії.

Поряд із євроінтеграцією, важливим виміром зовнішньої політики Португалії є її атлантичний вектор. Як член Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та країна з історичними зв'язками в Атлантичному регіоні, Португалія відіграє активну роль у забезпеченні безпеки та стабільності в євроатлантичному просторі. Атлантизм є невід'ємною складовою зовнішньополітичного курсу Португальської Республіки. Атлантична орієнтація Португалії має глибоке історичне коріння, адже ця країна була одною з провідних морських держав епохи Великих географічних відкриттів. Нині

Португалія використовує своє вигідне географічне розташування для зміцнення зв'язків із державами Атлантичного басейну та присутності в цьому регіоні.

Португалія є однією з 12 держав-засновниць НАТО у 1949 році. З моменту створення Альянсу ця країна бере активну участь у всіх його основних ініціативах та програмах. Зокрема, Португалія залучена до процесів колективної оборони, управління кризами, співробітництва у сфері озброєнь тощо. Португальські війська беруть участь у різноманітних операціях та місіях НАТО по всьому світу, демонструючи солідарність Альянсу. Найбільш помітним був внесок Португалії в місії в Афганістані (ISAF), Косово (KFOR) та Боснії і Герцеговині (IFOR/SFOR).

Португалія також є учасницею ініціативи НАТО «Партнерство заради миру», започаткованої у 1994 році. В рамках цієї програми вона співпрацює з країнами-партнерами, які не є членами Альянсу, у питаннях безпеки, оборони, цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій тощо. Зокрема, португальські інструктори беруть участь у навчаннях партнерських країн з метою підвищення їхніх оборонних спроможностей.

Як морська держава з потужним військово-морським флотом та розгалуженою мережею баз, Португалія відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки морських комунікацій і свободи судноплавства в Атлантичному океані. Зокрема, португальські військово-морські сили регулярно залучаються до місій НАТО з боротьби з піратством, моніторингу морського судноплавства, евакуації цивільних осіб із зон конфліктів тощо.

В рамках операцій НАТО «Активні зусилля» португальські кораблі патрулюють акваторію Середземного моря з метою виявлення торгівлі зброєю та боротьби з нелегальною міграцією. Крім цього, Португалія бере активну участь в антитерористичній Операції «Активні зусилля» на Середземному морі.

Важливою складовою атлантичної безпеки є співпраця Португалії з іншими державами регіону, передусім зі Сполученими Штатами Америки. Між двома країнами діють домовленості про спільне патрулювання морських

комунікацій та взаємний доступ до портів і баз у разі виникнення кризових ситуацій.

Як член НАТО, Португалія виконує зобов'язання щодо колективної оборони, розміщуючи на своїй території військові бази та контингенти Альянсу. Зокрема, на португальських Азорських островах розташовані важливі військово-повітряні бази НАТО – Лажеш та Санта-Марія, які відіграють стратегічну роль для операцій в Атлантичному та Середземноморському регіонах.

Бази на Азорах використовувалися ВПС НАТО під час врегулювання конфліктів у Перській затоці, Боснії та Косово. Вони є ключовими транзитними пунктами для переміщення військ до зони операцій та забезпечення цивільно-військового співробітництва. Крім авіабаз, на Азорських островах також діють важливі військово-морські об'єкти НАТО.

Окрім військових баз НАТО, на території Португалії розміщені сили швидкого реагування США та Об'єднаної оперативної групи підрозділів спеціального призначення ЗС США. Ці контингенти беруть участь у спільних португальсько-американських навчаннях з відпрацювання різних сценаріїв дій у кризових ситуаціях.

Португалія та Сполучені Штати Америки підтримують тісні відносини стратегічного партнерства в атлантичному вимірі [17]. Між двома країнами діє Угода про оборонне співробітництво, що регламентує взаємодію у сфері безпеки, розвідки, обміну технологіями, проведення спільних військових навчань тощо.

Важливим елементом співпраці є надання Португалією деяких своїх військових баз для використання США, передусім авіабази Лажеш на Азорських островах. Ця база відіграла ключову роль під час воєнних операцій США в Перській затоці, Афганістані та Іраку, оскільки використовувалася як транзитний пункт для переміщення військ та пунктів дозаправки літаків. Регулярно проводяться португальсько-американські навчання «Ендьюринг Фрідом» для координації дій у різноманітних кризових ситуаціях.

Безпрецедентним кроком стало узгодження у 2015 році безстрокового продовження терміну перебування контингенту сил США на португальських

Азорських островах. Це рішення засвідчило прагнення Португалії та США поглибити стратегічне партнерство в атлантичному регіоні на тлі зростання нових викликів безпеці.

3.3. Відносини з Україною

Відносини між Україною та Португалією мають дружній характер і базуються на засадах взаємної поваги та порозуміння. Дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені 14 січня 1992 року одразу після проголошення незалежності України [52]. Того ж року в Києві відкрилося Посольство Португалії, а в 1993 році – українське дипломатичне представництво у Лісабоні.

На початку 1990-х відбулися візити на вищому рівні – Президента України до Португалії у 1992 році та Президента Португалії до України у 1993 році. Ці візити відіграли важливу роль у налагодженні політичного діалогу між двома державами та заклали міцний фундамент для подальшого розвитку двосторонніх відносин [60].

Договірно-правова база співпраці між Україною та Португалією є досить широкою і охоплює низку важливих угод у різних сферах. Серед них – Договір про дружбу і співробітництво (2000 рік), Угода про взаємну допомогу у митних справах (2003 рік), Угода про співробітництво у сфері культури, освіти, науки, молоді та спорту (2008 рік) тощо.

Особливе значення має діяльність Міжурядової українсько-португальської комісії з питань економічного, промислового та технічного співробітництва, створеної у 2003 році [27]. Через цей механізм реалізуються спільні проекти у галузі машинобудування, будівництва, сільського господарства, туризму та фінансово-банківської сфери.

Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Португалією також має значний потенціал. У 2021 році товарообіг між країнами становив 254

млн доларів, із позитивним для України сальдо у 85 млн доларів. Португалія закуповує українську металопродукцію, мінеральні продукти, деревину, а також продукцію харчової, хімічної та машинобудівної промисловості [61].

Важливим аспектом двосторонніх зв'язків є культурно-гуманітарна співпраця, яка підтримується завдяки діяльності Асоціації випускників навчальних закладів СРСР/Росії у Португалії та португальсько-української громади.

Португалія рішуче засудила російську агресію проти України, розпочату у 2014 році. Лісабон приєднався до секторальних санкцій ЄС проти Росії, надавав Україні підтримку в різних форматах [58]. У квітні 2022 року під час візиту до Києва Прем'єр-міністр Португалії оголосив про виділення 92 млн євро військової допомоги для протидії російській агресії.

Підсумовуючи, можна констатувати, що українсько-португальські відносини розвиваються в конструктивному дусі. Обидві сторони зацікавлені в активізації політичного діалогу, нарощуванні торговельно-економічної кооперації та посиленні культурних зв'язків на благо народів двох держав.

Окремо слід відзначити тісну співпрацю України та Португалії в рамках міжнародних організацій, насамперед ООН та ОБСЄ. Обидві країни підтримують принципи захисту прав людини, верховенства права, територіальної цілісності держав та мирного врегулювання конфліктів [24].

В контексті російської агресії позиція Португалії на підтримку України демонструє солідарність з євроатлантичними цінностями. Підтверджуючи свою відданість безпековим гарантіям, наданим Україні після здачі нею ядерної зброї у 1994 році, Лісабон бере участь в наданні військової, фінансової та гуманітарної допомоги нашій державі.

Важливим чинником у двосторонніх відносинах є підтримка Португалією євроінтеграційних прагнень України. Як член ЄС та НАТО, ця країна послідовно виступає за поглиблення зв'язків України з євроатлантичними структурами, зміцнення демократичних процесів та реформ у нашій державі.

На культурно-гуманітарному рівні співпраця виявляється через взаємне вивчення мов та літератур двох народів. Регулярно проводяться дні української культури в Португалії та португальської в Україні, функціонують відповідні культурні центри.

У галузі освіти набирає обертів студентський та викладацький обмін між університетами двох країн. Португальські та українські виші налагоджують прямі партнерські зв'язки, реалізують спільні наукові проекти та програми подвійних дипломів.

Додатковим імпульсом для розвитку українсько-португальських контактів стала інтеграція обох країн до Європейського Союзу (Португалія – з 1986 року, Україна – асоційований член з 2014 року). Це відкриває нові можливості для торгівлі, руху робочої сили, культурних обмінів.

Важливу роль у зміцненні двосторонніх зв'язків відіграють громади української та португальської діаспор у відповідних країнах. Вони сприяють налагодженню бізнес-контактів, підтримці культурно-мистецьких заходів, збереженню національної самобутності.

Перспективними напрямками співробітництва між Києвом та Лісабоном є сільське господарство, інфраструктура, енергетика, зокрема розвиток «зеленої» енергетики та використання відновлюваних джерел енергії.

Португалія зацікавлена в інвестиційних проектах в Україні, водночас українські компанії мають потенціал для виходу на португальський ринок, особливо в сегментах IT-індустрії, авіабудування та окремих секторах машинобудування.

На майбутнє Україна та Португалія прагнуть до поглиблення політичного діалогу та міжпарламентських зв'язків з метою підтримки прагнень України до євроінтеграції та протидії триваючій російській агресії. Обидві сторони послідовно відстоюють принципи суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів.

Висновки до розділу 3

Отже, як повноправний член Європейського Союзу, Португалія відіграє активну роль у зміцненні європейської інтеграції та розвитку співпраці з країнами-партнерами ЄС. Водночас, географічне розташування та історичні зв'язки зумовлюють атлантичний вектор португальської дипломатії, зокрема в рамках НАТО та співробітництва з США.

Окремо варто відзначити відносини Португалії з Україною, які набули особливої ваги після російського вторгнення у 2022 році. Португалія рішуче засудила агресію Росії, надала Україні військову, гуманітарну та фінансову допомогу, а також підтримала запровадження санкцій проти Російської Федерації. Зміцнення двосторонніх зв'язків з Україною залишатиметься одним із зовнішньополітичних пріоритетів Португалії найближчим часом.

РОЗДІЛ 4. СПІВРОБІТНИЦТВО З ПОРТУГАЛОМОВНИМИ КРАЇНАМИ

4.1. Співтовариство португаломовних країн

Співтовариство португаломовних країн (Comunidade dos Países de Língua Portuguesa, CPLP) є міжурядовою організацією, що об'єднує держави, для яких португальська мова є офіційною [53]. Засноване 17 липня 1996 року на зустрічі керівників португаломовних країн у Лісабоні, воно покликане зміцнювати зв'язки між своїми членами та сприяти поширенню португальської мови у світі.

Головними цілями Співтовариства є політичне й дипломатичне зближення країн-учасниць, економічна співпраця та поширення португальської мови. До CPLP на сьогодні входять 9 держав: Португалія, Бразилія, Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Сан-Томе і Принсіпі, Східний Тимор та Екваторіальна Гвінея. Штаб-квартира організації розташована в Лісабоні [40].

Основними завданнями CPLP є об'єднання зусиль в економічному, соціальному, культурному, юридичному та технічному співробітництві, заохочення демократичних цінностей, захист прав людини та верховенство права.

Серед ключових органів CPLP – Самміт глав держав і урядів (вищий орган), Рада міністрів, Постійний комітет, Виконавчий секретаріат та низка допоміжних установ і агенцій. Рішення в рамках організації приймаються консенсусом.

Португалія відіграє провідну роль у діяльності Співтовариства, будучи його головним ініціатором та донором. На її території знаходиться штаб-квартира CPLP, а також низка важливих інституцій [45].

Важливим напрямом CPLP є співробітництво у сфері освіти та науки. Діють програми студентських та викладацьких обмінів, обміну навчальною літературою португальською мовою. У 2013 році започатковано проєкт для розвитку інформаційних технологій у португаломовних країнах.

Економічне співробітництво між членами CPLP координується через низку механізмів, зокрема щорічні зустрічі міністрів економічних справ та підприємців, Діловий консультативний рад, допоміжні установи з окремих галузей [32].

Значну увагу CPLP приділяє питанням миру та безпеки, надаючи підтримку операціям ООН, НАТО та Африканського Союзу у португаломовних країнах, зокрема Гвінеї-Бісау. Важливим є прагнення запобігати конфліктам та сприяти постконфліктному відновленню в державах-членах.

Співтовариство відіграє вагомую роль у промоції португальської мови та культурного різноманіття португаломовного світу. Щорічно відзначається День португальської культури та мови. Діють спеціалізовані заклади з поширення португальської мови та культури.

Таким чином, CPLP є впливовою регіональною організацією, покликаною зміцнювати зв'язки та розвивати багатогранне співробітництво між її членами – країнами чотирьох континентів, об'єднаними португальською мовою та культурою.

Важливою сферою діяльності CPLP є забезпечення демократичного розвитку та дотримання прав людини в країнах-членах. Організація приділяє значну увагу моніторингу виборчих процесів, допомагаючи забезпечувати їх прозорість та легітимність [29].

Окрему увагу Співтовариство португаломовних країн приділяє гендерній рівності та розширенню прав жінок [25]. Створено Міжнародний інститут з питань захисту й просування статусу жінок, який займається відповідними програмами.

На порядку денному CPLP перебувають також питання сталого розвитку, боротьби з бідністю, охорони навколишнього середовища та протидії змінам клімату. Ці теми постійно фігурують на самітах та інших зустрічах керівників держав-членів.

Структура CPLP передбачає наявність Парламентської асамблеї, до складу якої входять депутати парламентів держав Співтовариства [47]. Цей

консультативний орган розглядає питання співпраці у сферах демократії, прав людини, етики тощо.

Окремою важливою інституцією CPLP є Асоціація Муніципальних та Регіональних Урядів Держав-Членів, створена у 2009 році. Вона забезпечує діалог та обмін досвідом між органами місцевого самоврядування португаломовних країн.

Молодіжний сектор теж посідає чільне місце в діяльності організації. Щороку проводяться Молодіжні Форуми CPLP, а також реалізуються освітні та культурні програми для португаломовної молоді.

Питання розширення складу Співтовариства час від часу постає на порядку денному. Зокрема, розглядається можливість приєднання Маврикію, Еквадору та інших країн з португаломовними громадами.

На сучасному етапі сфери співпраці в рамках CPLP постійно розширюються, залучаючи нові напрямки, як от цифрове партнерство, телекомунікації, морське співробітництво тощо.

Варто відзначити тісну взаємодію CPLP з іншими міжнародними організаціями та блоками. Зокрема, ведеться діалог з Європейським Союзом, Африканським Союзом, країнами АСЕАН.

З кожним роком зростає обсяг фінансування діяльності CPLP, що дозволяє розширювати проектну діяльність та програмне забезпечення [43]. Значну частину бюджету покриває Португалія, але дедалі більшу роль відіграють внески інших держав-членів [23].

Провідні країни Співтовариства, такі як Португалія та Бразилія, відіграють важливу роль «локомотивів» організації, виступаючи з ініціативами та забезпечуючи основне фінансування.

Разом з тим, забезпечується рівноправність усіх членів, невпинно зростає вплив молодших партнерів з Африки та Східної Азії. Їх погляди та пропозиції стають дедалі важливішими у формуванні порядку денного CPLP.

Однією з вагомих переваг організації є відсутність гострих суперечностей та конфліктів між її учасниками. Спільна мовна та культурна спадщина сприяє формуванню атмосфери порозуміння та взаємодовіри [21].

Незважаючи на величезні відмінності в економічному розвитку та демократичних традиціях країн CPLP, відносини будуються на принципах рівноправності, врахування інтересів кожної держави-члена.

Загалом, Співтовариство португаломовних країн перетворюється на потужний інтегрований комплекс багаторівневого співробітництва з усе більш амбітними цілями економічного й політичного партнерства.

4.2. Бразилія

Бразилія як найбільша португаломовна країна відіграє провідну роль у міжнародному португаломовному співтоваристві. Ця країна є однією з засновниць Співтовариства португаломовних країн (CPLP) та найвпливовішим гравцем у даній організації.

Співробітництво з Бразилією та іншими португаломовними країнами є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики Португалії [63]. Лісабон та Бразилія плідно взаємодіють як у рамках CPLP, так і на двосторонньому рівні.

Португалія та Бразилія підтримують активний політичний діалог на вищому та високому рівнях, регулярно проводячи зустрічі глав держав та урядів. Діє Договір про дружбу, кооперацію та консультації між двома країнами від 2000 року.

Важливою сферою співробітництва є торгівля та інвестиції. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО, у 2021 році товарообіг між Португалією та Бразилією склав 3,8 млрд доларів США. Португалія інвестувала в економіку Бразилії понад 30 млрд доларів у період з 2001 по 2018 роки [55].

Активно розвивається наукове, освітнє та культурне партнерство. Ще у 1986 році сторони уклали угоду про співробітництво в галузі освіти. Щороку

відбувається значний академічний та студентський обмін, реалізуються спільні освітні програми та дослідницькі проєкти [46].

У контексті членства в CPLP Португалія та Бразилія відіграють ключову роль у промоції та поширенні португальської мови. Зокрема, вони опікуються діяльністю створеного в 1989 році Міжнародного інституту португальської мови [42].

Окрім CPLP, Лісабон і Бразилія активно співпрацюють у рамках низки інших організацій: ООН і її структур, ОБСЄ, Організації Ібероамериканських держав та інших. На порядку денному – питання глобальної безпеки, реформування ООН, реагування на нові виклики тощо [63].

Не можна оминати й економічний складник партнерства між Португалією та Бразилією. За даними Португальської Торгово-Промислової Палати, наразі в Бразилії функціонує понад 500 підприємств з португальським капіталом, які забезпечують роботою майже 600 тисяч працівників [49].

В енергетичній сфері ключовими напрямками співпраці є освоєння відновлюваних джерел, модернізація електромереж, а також розвідка та видобуток нафти і газу на шельфових родовищах, де Португалія володіє технологічними перевагами [46].

Окремою важливою галуззю взаємодії є туризм. Щороку сотні тисяч португальців відвідують Бразилію, а ще більше бразильців – Португалію (за деякими даними, до 1 млн осіб на рік). Діють прямі авіарейси між Лісабоном та низкою великих бразильських міст [59].

Отже, відносини між Португалією та Бразилією можна охарактеризувати як багатовекторне стратегічне партнерство. Обидві країни прагнуть його розвивати, спираючись на міцний фундамент спільної історії, культури та мови.

У сфері безпеки та оборони дві країни тісно координують свої дії в рамках НАТО та миротворчих операцій ООН. Португалія та Бразилія мають досвід спільного залучення своїх військових контингентів до місії у різних регіонах світу.

Португалія активно підтримує участь Бразилії в діяльності НАТО в якості держави-партнера з розширеним діалогом. Бразильські представники беруть участь у низці програм та заходів Альянсу.

Важливим аспектом партнерства Лісабона і Бразилія є протидія організованій злочинності та нелегальній міграції. Відбувається інтенсивний обмін інформацією між правоохоронними органами двох країн.

У галузі оборонної промисловості португальські підприємства зацікавлені в отриманні бразильських замовлень та участі у спільних проєктах. Натомість Бразилія прагне залучати партнерів до модернізації своєї військової техніки та озброєнь.

Важливою віхою двосторонніх відносин стало відкриття у 2008 році в Бразилії Кампуса Португалії – унікального культурно-освітнього центру для поширення португальської мови та культури.

На даний момент у Бразилії проживає близько 750 тисяч етнічних португальців та їхніх нащадків. Це досить впливова діаспора, яка відіграє роль своєрідного «моста» між двома державами.

Португалія та Бразилія тісно взаємодіють у боротьбі зі змінами клімату та адаптації до їх наслідків. Особлива увага приділяється охороні тропічних лісів Амазонії.

Перспективними векторами партнерства вбачаються цифрові технології, кібербезпека, дослідження космосу та реалізація спільних космічних проєктів. Деякі напрацювання вже існують.

Португалія активно виступає за надання Бразилії статусу постійного члена Ради Безпеки ООН у разі її реформування. Лісабон вбачає у Бразилії потенційного «голосу» португаломовного світу в цьому органі.

У найближчій перспективі партнери мають намір задіяти весь потенціал своїх двосторонніх зв'язків для посилення представницького впливу португаломовних країн на світовій арені, просуваючи спільні цінності та інтереси.

4.3. Португаломовні країни Африки

Португаломовні країни Африки посідають особливе місце у зовнішній політиці та міжнародній діяльності Португалії. Історично ці держави були колоніями Португальської імперії і лише у другій половині ХХ століття здобули незалежність.

До португаломовних країн Африки зазвичай відносять Анголу, Мозамбік, Гвінею-Бісау, Кабо-Верде та Сан-Томе і Принсіпі. Португалія розглядає їх як територію свого традиційного політичного, економічного та культурного впливу [65].

Після деколонізації 1970-х років Португалія взяла курс на встановлення дружніх відносин зі своїми колишніми колоніями. У 1975 році Лісабоном було укладено низку договорів про дружбу та співробітництво з новими африканськими державами.

Втім, через внутрішні конфлікти та нестабільність у деяких португаломовних країнах Африки розвиток двосторонніх відносин гальмувався. Лише в 1990-х роках, з приходом демократій, співпраця поновилася на якісно новому рівні [37].

Серед ключових сфер партнерства Португалії з африканськими португаломовними державами – політичний діалог, торгівля та інвестиції, військово-технічна допомога, освіта та культура.

Важливим інституційним механізмом є Співтовариство португаломовних країн (CPLP), створене у 1996 році. Ця організація об'єднує всі держави з португальською як офіційною мовою і покликана сприяти їх політичному, економічному та культурному зближенню.

Членство в CPLP розглядається Португалією як спосіб зберегти історичні зв'язки з колишніми колоніями і використати їх для підтримки власного міжнародного впливу [38].

На рівні CPLP Лісабон залишається одним з основних донорів та рушійних сил організації. Португалія активно сприяє розвитку португаломовних

африканських країн, надаючи їм допомогу, інвестиції та підтримуючи міжнародні проєкти на їхніх територіях.

У політичній сфері Португалія підтримує зміцнення демократичних інститутів і верховенства права в колишніх колоніях. Вона регулярно надсилає спостерігачів на вибори та долучається до місій з підтримки миру, зокрема під егідою ООН.

У торговельно-економічній сфері відбувається нарощування товарообігу та інвестиційної присутності Португалії в країнах Африки, особливо привабливих за своїми енергетичними та сировинними ресурсами.

За даними Португальського агентства з питань інвестицій та зовнішньої торгівлі, в 2021 році сукупний товарообіг Португалії з африканськими португаломовними країнами сягнув 3,2 млрд євро [57].

Вагомі інвестиції португальського капіталу здійснюються у економіки Анголи та Мозамбіку. В Анголі, зокрема, португальські компанії присутні в енергетичному, будівельному, фінансовому та телекомунікаційному секторах.

Значних успіхів португальсько-африканське співробітництво досягло у військово-технічній сфері. Португалія надає підтримку збройним силам колишніх колоній в підготовці особового складу, модернізації техніки та навчаннях.

З метою посилення військової співпраці у 2006 році було створено Об'єднаний командний центр оборонних установ португаломовних країн. А в 2011 році в Португалії відкрився Інститут оборонних студій держав – членів CPLP.

Не менш важливою ділянкою співробітництва є культурно-гуманітарна сфера, зокрема освіта. Починаючи з 1998 року реалізується Програма поширення португальської мови, головним донором якої є Португалія.

У рамках цієї програми надається допомога португаломовним африканським країнам у вивченні й викладанні португальської мови, підготовці педагогічних кадрів та розвитку видавничої справи португальською.

Одним з ключових механізмів португальсько-африканської освітньої кооперації є Фонд Камоенса, до якого Лісабон щороку вносить понад 15 млн євро. Кошти йдуть на стипендії, гранти, книжкові фонди, поставки обладнання тощо [65].

Важливим осередком співпраці та підтримки зв'язків Португалії з африканськими португаломовними країнами є Ангольський університет у Лісабоні, де навчаються численні студенти з цих держав.

Отже, відносини Португалії та португаломовних країн Африки знаходяться на стадії активного розвитку. Поступово вони набувають рис справжнього партнерства, де поважаються інтереси всіх учасників. Водночас, роль Лісабона як історичної метрополії й донора залишається визначальною.

Військово-технічне співробітництво Португалії з португаломовними країнами Африки є досить широким. Крім підготовки військових кадрів та модернізації техніки, сюди входить постачання озброєнь та спорядження португальського виробництва.

Португальські компанії активно працюють на африканських оборонних ринках, беручи участь у різноманітних тендерах та контрактах. Йдеться як про спільні португальсько-африканські проекти, так і про прямі військові поставки.

Сфери військово-промислової кооперації охоплюють авіаційну галузь, бронетанкову техніку, артилерію, стрілецьку зброю, засоби зв'язку та іншу продукцію військового і подвійного призначення.

Анголу традиційно вважають одним з найбільших імпортерів португальських озброєнь в Африці. Лісабон постачає їй літаки, гелікоптери, автомобільну техніку, зброю різних калібрів тощо.

Мозамбік також є чималим ринком збуту португальської військової продукції, зокрема у сфері забезпечення безпеки та боротьби з повстанським рухом в цій країні.

Тривалі історичні зв'язки, спільність мов та традицій роблять португальські озброєння та військову техніку особливо привабливими для африканських партнерів. Це ж стосується й послуг з їх модернізації та ремонту.

У галузі безпеки загалом між португаломовними країнами відбувається активний обмін досвідом, інформацією та спеціалістами з протидії новітнім загрозам – тероризму, наркотрафіку, піратству, кібер-злочинності тощо.

На додачу до військового виміру, португальсько-африканське співробітництво охоплює й інші важливі сфери безпекової взаємодії. Йдеться про питання управління кризовими ситуаціями, цивільного захисту населення, надзвичайного реагування тощо.

Діє низка спільних механізмів та програм обміну ідеями, технологіями й фахівцями. Вони спрямовані на підвищення спроможностей партнерів протистояти різноманітним безпековим викликам глобального та регіонального масштабу.

У цьому контексті важливе значення має підготовка і перепідготовка військових та цивільних кадрів у спеціалізованих португальських навчальних закладах – вишах, академіях, центрах тощо.

Значить, португальсько-африканська військово-технічна та безпекова співпраця є невід'ємною складовою ширших політичних та економічних зв'язків Лісабона з португаломовними країнами Чорного континенту. Лише на міцному фундаменті взаємної довіри та захищеності можливий повноцінний розвиток решти вимірів багатовекторного партнерства між ними.

Висновки до розділу 4

Португалія відіграє провідну роль у діяльності Співтовариства португаломовних країн – об'єднання, що сприяє розвитку та зміцненню зв'язків між державами, де португальська є офіційною або національною мовою. Особлива увага приділяється культурному, економічному та політичному співробітництву.

Бразилія посідає визначне місце у португаломовному векторі зовнішньої політики Лісабона. Обидві країни є стратегічними партнерами, тісно взаємодіють у різних сферах, зокрема торгівлі, інвестиціях, енергетиці та культурі. Водночас, Португалія активно розвиває співпрацю з

португаломовними країнами Африки, зміцнюючи двосторонні відносини та сприяючи їхньому економічному та політичному розвитку.

ВИСНОВКИ

Дана дипломна робота присвячена дослідженню стратегічних напрямів зовнішньої політики Португалії на сучасному етапі. Португалія, як невелика за територією, але впливова країна, відіграє важливу роль у світовій політиці та міжнародних відносинах. Її зовнішньополітична стратегія ґрунтується на багатовекторності, активній участі в міжнародних організаціях та просуванні принципів мультилатералізму, миру, безпеки та сталого розвитку.

Концептуальні засади португальської зовнішньої політики мають глибоке історичне коріння та впливають з геополітичного положення країни як морської держави з багатою колоніальною історією. Португалія прагне зберегти свій вплив у світі, спираючись на тісні зв'язки з португаломовними країнами та активну участь у євроатлантичних структурах. Водночас, вона адаптується до нових глобальних викликів, таких як зміна клімату, міграція та захист прав людини, намагаючись відігравати більш помітну роль у глобальному управлінні.

Європейський Союз залишається ключовим напрямком зовнішньої політики Португалії. Як держава-член ЄС, Португалія активно залучена до євроінтеграційних процесів та просуває ідеї поглиблення співпраці в різних сферах. Вона розглядає членство в ЄС як запоруку миру, стабільності та економічного розвитку не лише для себе, але й для інших країн Європи. Відносини Португалії з Україною розвиваються саме в контексті європейської інтеграції та підтримки демократичних реформ.

Одним з визначальних векторів португальської зовнішньої політики є активна участь у діяльності провідних міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, НАТО, Організація з безпеки і співробітництва в Європі та інших. Португалія послідовно відстоює принципи міжнародного права, захисту прав людини, мирного врегулювання конфліктів та колективної безпеки. Як невелика держава, вона розуміє важливість ефективного багатостороннього співробітництва для забезпечення миру та стабільності у світі. Відтак, Португалія намагається відігравати конструктивну та об'єднувачу

роль у міжнародних форумах, пропонуючи свої ініціативи та сприяючи пошуку компромісних рішень з різноманітних питань глобального порядку денного.

Важливим аспектом зовнішньої політики Португалії є також економічна дипломатія та просування національних торговельно-економічних інтересів. Як держава-член Європейського Союзу, Португалія активно використовує можливості спільного ринку ЄС для розширення своїх експортних ринків та залучення іноземних інвестицій. Водночас, вона прагне диверсифікувати свої економічні зв'язки, встановлюючи партнерські відносини з країнами за межами Європи. Особлива увага приділяється розвитку торговельно-економічного співробітництва з Бразилією, Анголою та іншими португаломовними країнами, де Португалія має історично сильні позиції.

Атлантизм, тобто орієнтація на зміцнення відносин з країнами Атлантичного регіону, є іншим важливим елементом португальської зовнішньополітичної стратегії. Як член НАТО та давній союзник США, Португалія прагне зберегти свою роль у забезпеченні безпеки в Атлантичному регіоні та просуванні ідей трансатлантичної солідарності. Водночас, вона намагається диверсифікувати свої зовнішньополітичні зв'язки, зміцнюючи співробітництво з країнами інших регіонів світу.

Особливе місце в зовнішній політиці Португалії посідає Співтовариство португаломовних країн (CPLP), яке об'єднує держави з спільною мовною та культурною спадщиною. Через CPLP Португалія зміцнює свої зв'язки з Бразилією, країнами Африки та іншими португаломовними державами, сприяючи їхньому розвитку та зміцнюючи власний вплив у цих регіонах. Водночас, ця організація слугує платформою для просування португальських інтересів та цінностей на глобальному рівні.

Співробітництво в цілях розвитку є одним з пріоритетів португальської дипломатії, особливо в контексті відносин з країнами, що розвиваються. Португалія надає фінансову та технічну допомогу, сприяє розбудові демократичних інституцій та верховенству права, а також підтримує проекти в галузі освіти, охорони здоров'я та захисту довкілля. Ця політика не лише

відображає гуманітарні цінності Португалії, але й слугує зміцненню її «м'якої сили» та авторитету на міжнародній арені.

В цілому, можна стверджувати, що сучасна зовнішня політика Португалії є збалансованою та прагматичною, поєднуючи захист національних інтересів з просуванням ідей миру, безпеки та сталого розвитку. Вона спирається на міцні євроатлантичні зв'язки, водночас розширюючи присутність Португалії в інших регіонах світу, зокрема шляхом активізації взаємодії з португаломовними країнами. Незважаючи на свої невеликі розміри, Португалія продовжує відігравати помітну роль у світовій політиці, використовуючи свій дипломатичний потенціал та історичну спадщину для зміцнення міжнародного співробітництва та вирішення глобальних проблем людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agnew J. The new geopolitics of contemporary global disorder // *GeoJournal*. 2017. Vol. 82. P.847–858.
2. Agnew J., Livingstone D.N. *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge*. London: SAGE Publications, 2011. 612 p.
3. Brito S., Varelle P.W. *Portugal and the United States // Luso-American Relations Since 1994*. Lexington Books, 2021. P.1-26.
4. Conceito Estratégico de Defesa Nacional. *Diário da República*, 2013. URL: <https://data.dre.pt/eli/dec/concept/167/2013/04/06/p/dre/pt/html>
5. Cusso, R., Massey, G. (2019). «The Role of the Community of Portuguese-Speaking Countries in Development Cooperation». *Journal of Iberian Studies*, 45(2), 221-240.
6. Davis L., Ferreira S. *Portugal and Euro-Atlantic Integration: Normative Adjustment and Strategic Adaptation // The International Spectator*. 2020. Vol. 55(3). P.14-31.
7. Flint C. *Geopolitics and Geographic Information Science // GeoJournal*. 2018. Vol. 83. P.929–941.
8. Freire M. R., Vinha L. *Politics, Ethics and Identity: Portugal's Relations with the Lusophone World // The International Spectator*. 2022. Vol. 57(3). P.90-108.
9. Freire, M. R. (2022). *A Política Externa Portuguesa no Início do Século XXI: Balanço e Perspetivas*. *Relações Internacionais*, (73), 5-25.
10. Groat P. *Political Cognitive Science and Geographical Research Methodologies // Progress in Human Geography*. 2022. Vol. 46(2). P. 221-244.
11. Institute for Development Studies (2018). «Development Cooperation in Portuguese-Speaking Countries». Brighton: IDS.
12. Lapka M., Solik M. *Experiencing Landscape: Alternative Ethnographic Approaches for Applied Political Geography // Environment and Planning A*. 2021. Vol. 53(7). P.1620-1638.

13. Lopez A. Environmental Determinism and Political Geography // Political Geography. 2022. Vol. 94. Article 102604.
14. Massey P. Critical Political Geography // Oakes T., Wilburn M. The Dictionary of Human Geography. Malden: Blackwell Publishing, 2004. P. 63-65.
15. Massi D. For Space. London: SAGE Publications, 2005. 287 p.
16. Ministério dos Negócios Estrangeiros (2021). Plano de Ação Nacional para a Implementação da Resolução 1325 do Conselho de Segurança das Nações Unidas sobre Mulheres, Paz e Segurança.
17. NATO Public Diplomacy Division, «NATO Civilian and Military Budget Shares 2018-2021»
18. Patrício, R. (2022). A política externa portuguesa e os desafios ambientais e climáticos. Revista de Estudos Europeus, 8(1), 53-71.
19. Resolução do Conselho de Ministros n.º 92/2017 (Diário da República). URL: <https://data.dre.pt/eli/resolcminis/92/2017/04/28/p/dre/pt/html>
20. Schutt R. K. Anthropological Methods for Studying Political Culture and Political Geography // The Sage Handbook of Methods in Cultural Geography / Ed. by M. Skelton. London: Sage, 2020. P.294-315.
21. Асоціація Муниципальних та Регіональних Урядів CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2757.aspx>
22. Баронін, А. С. (2021). Зовнішня політика Португалії на сучасному етапі. Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць, (27), 23-39.
23. Бюджет CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2759.aspx>
24. Візит Прем'єр-міністра Португалії до України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/04/21/7138222/>
25. Гендерна політика CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2755.aspx>
26. Гродзинський М. Д. Тлумачний словник географічних назв. Київ: Видавництво НАН України, 2020. С. 64.
27. Договірні-правова база між Україною та Португалією. URL: <https://portugal.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-portugalijoju>

- 28.Дорошенко М. С. Політичний аналіз як базова технологія політичної науки. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. 270 с.
- 29.Економічне співробітництво в рамках. URL: <https://www.cplp.org/id-2754.aspx>
- 30.Загальна теорія статистики: Підручник / І. Г. Манцуров та ін. Київ: КНЕУ, 2008. 604 с.
31. Запотоцька С. О. Сучасні концептуальні напрями політичної географії // Економічна та соціальна географія. 2021. Вип. 85. С. 44-52.
- 32.Інститути та програми CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2753.aspx>
- 33.Іщук С. І. Розвиток концептуальних підходів в суспільній географії // Український географічний журнал. 2003. №2. С.27-36.
- 34.Калитчак, Р. Г. (2020). Деякі аспекти зовнішньої політики Португалії у XXI столітті. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія, (2), 51-56.
- 35.Козак Ю. Г. Сучасні напрямки політико-географічних досліджень // Наукові записки Вінницького держ. педагогічного ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. 2006. Вип.12. С.113-118.
- 36.Конституція Португальської Республіки. URL: <https://www.parlamento.pt/sites/en/english/constitution/Pages/Constitution.aspx>
- 37.Конфлікти та нестабільність у португаломовних країнах Африки. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/nestabilnist-u-portugalomovnih-krayinah-afriki-334717.html>
- 38.Кравченко В. В. Співдружність португаломовних країн: роль і місце у міжнародних відносинах // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 113. - С.403-407.
- 39.Кудряченко А. І. Португалія в європейській політиці безпеки і оборони // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №4. – С. 77–82.

40. Мартинюк В. Співдружність португаломовних країн у системі міжнародних відносин // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». - 2014. - №2(20). - С.132-139.
41. Маруняк Є. О. Методологія географічних досліджень об'єктів геополітичного характеру // Вісник геодезії та картографії. 2004. №1. С. 25-30.
42. Міжнародний інститут португальської мови. URL: <https://iilp.cplp.org/>
43. Молодіжна політика CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2758.aspx>
44. Морське господарство Португалії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Морське_господарство_Португалії
45. Органи управління CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2752.aspx>
46. Освітнє та наукове співробітництво Португалії і Бразилії. URL: https://portugalglobal.pt/EN/PortugalNews/Pages/News_2020_03_30a.aspx
47. Парламентська асамблея CPLP. URL: <https://www.cplp.org/id-2756.aspx>
48. Петренко І. В., Молочко Н. І. Теоретико-методичні підходи дослідження електоральної географії України // Регіон – 2017. Вип. 4(101). С.177-182.
49. Португальський бізнес у Бразилії. URL: <https://ccip.pt/pt/brasil/presenca-empresarial/>
50. Романченко С. В. Методологічні засади політичної географії // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2011. №46. С.135-144
51. Романченко С. В. Сучасна політична географія: предметне поле дослідження // Гілея: науковий вісник. 2012. №61. С.676-680.
52. Сидоренко В. С., Шамраєва В. М. Зовнішня політика Португалії на сучасному етапі. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. - 251 с.
53. Співдружність португаломовних країн. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Співдружність_португаломовних_країн
54. Співдружність португаломовних країн. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=41367

55. Статистичні дані UNESCO про торгівлю Португалії та Бразилії. URL: <http://data.un.org>
56. Степаненко А. Політична географія: сучасний дискурс // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2018. №1(70). С.58-61.
57. Торгівля Португалії з африканськими португаломовними країнами. URL: <https://www.portugalglobal.pt/EN/RevistaPlantaGlobal/2022/Pages/Portugal-Africa-EconomicPartners.aspx>
58. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Португалією. URL: <https://portugal.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/189-torgovelyno-ekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-portugaliyeju>
59. Туризм між Португалією і Бразилією. URL: <https://visao.sapo.pt/atualidade/economia/2020-05-21-pandemia-corta-relacoes-turisticas-entre-portugal-e-brasil/>
60. Україна – Португалія: 30 років дипломатичних відносин. URL: <https://portugal.mfa.gov.ua/news/3365-ukrajina-portugaliya-30-rokiv-diplomatichnix-vidnosin>
61. Українсько-Португальська міжурядова комісія. URL: <https://portugal.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/188-ukrajinsko-portugalska-mizhuryadova-komisiya>
62. Фонд демократичних ініціатив (2020). «Роль Португалії у розбудові миру та державних інституцій в Африці». Київ: ФДІ.
63. Цвіркун В. І., Копійка В. В. Португало-бразильські відносини: сучасний стан та перспективи // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – 2020. - Вип. 54. - С. 31-43.
64. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період : навчально-методичний посібник. - К., 2011. - 424 с.

- 65.Шамраєва В. М. Португаломовні країни Африки у зовнішній політиці Португалії // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. - 2008. - №810. - С.180-187.
- 66.Яценко В. О., Возник Ю. В. Сучасні методи дослідження в політичній географії // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2021. №33. С. 28-35.